

Надія Кравцова, Валентина Романова, Алла Савчук

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

ЧАСТИНА
2

Видавництво «Підручники
і посібники»

ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

Державний Гімн

Слова П. Чубинського   Музика М. Вербицького
Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим
за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття,
козацького роду.

Державний Герб

Державний Прапор

ХМАРА СЛІВ

Надія Кравцова, Валентина Романова, Алла Савчук

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 2 класу
закладів загальної середньої освіти

У двох частинах

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Тернопіль
Видавництво «Підручники і посібники»
2019

УДК 821.161.2(075.2)
К77

Підручник розроблено відповідно до Типової освітньої програми
колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(*наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2019 № 407*)

Видано за державні кошти. Продаж заборонено

Кравцова Н.

К77 Українська мова та читання : підруч. для 2 кл. закл. загал.
серед. освіти. У 2 ч. Ч. 2 / Н. Кравцова, В. Романова, А. Сав-
чук. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2019. — 112 с.

ISBN 978-966-07-3419-7

ISBN 978-966-07-3421-0 (Ч. 2)

УДК 821.161.2(075.2)

ISBN 978-966-07-3419-7
ISBN 978-966-07-3421-0 (Ч. 2)

© Н. Кравцова, В. Романова, А. Савчук, 2019
© Видавництво «Підручники і посібники», оригінал-макет, 2019

ДОРОГІ ДІТИ!

Ви тримаєте в руках новий підручник, який допоможе вам навчитися швидко і вдумливо читати. Уміти читати — це не лише утворювати слова зі складів, а й розуміти зміст, відчувати красу мови. Герої оповідань, віршів, казок збагатять ваші знання про Україну, важливість навчання, допоможуть поринути в прекрасний світ природи, розкажуть про ставлення до тварин. А ще ви дізнаєтеся, що таке дружба, правдивість, взаємодопомога, милосердя, як чинити в різних ситуаціях, поводитися в довшілі.

У підручнику є загадки, пізнавальні завдання і прислів'я, ігри зі словами. Запитання і завдання допоможуть вам краще зрозуміти зміст творів, збагатять словниковий запас. Ви навчитеся порівнювати, узагальнювати, аналізувати. Матимете можливість обмінюватися думками з однокласниками, працюватимете над створенням лепбуків, проведитимете цікаві дослідження творів.

Успіхів вам!

Умовні позначення:

підготуйся до читання

читай для себе

читай для когось

послухай текст, переглянь відео

дай відповіді на запитання,
проведи дослідження

словникова скарбничка

ЗНАННЯ ЛЮДИНІ — ЦО КРИЛА ПТАШИНІ

Школа чекає нас

Прочитай швидко.

Школа — країна знань.

Наука для людини — як сонце для життя.

Прочитай вірш і скажи, який настрій він створює.

Наталія Тріщ

ВЕРЕСЕНЬ-ШКОЛЯРИК

Через поле по стерні
у міста і села
йде в солом'янім брилі
Вересень веселий.
В нього квіти у руці
і новий портфель,
розцвітає на щодні
сонячний метелик.
Голосний несе дзвінок,
«Дзінь-дзілінь» лунає,
він до школи на урок
школярів скликає.

- Про який день ідеться у вірші?
- Який настрій у Вересня? Доведи.
- Який настрій у тебе після читання вірша?
- З яким настроєм ти сьогодні йшов (ішла) до школи?
- Що ти бачив (бачила) дорогою до школи? Кого зустрів (зустріла)? Що особливого запам'яталось? Розкажи.
- Розкажи про свою школу. Назви її адресу.
- Поміркуй, як доповнити речення.

Від навчання в школі я очікую... .

Прочитай швидко.

найдоро́жче   усміхну́лась   злеті́ть
хвили́на   склада́ється   недаре́мно

Прочитай вірш і скажи, який настрій він створює.

Марія Чепурна

ЗОЛОТА ХВИЛИНА

У великій книзі на столі
прочитала по складах Марина:
«Найдорожче всюди на землі —
золота хвилинка».

Ось Марина в матері пита:
— Що таке хвилинка золота?
Мама доню ніжно цілувала,
усміхнулася і отак сказала:
— **Із хвилинок золотих, дитя,
все людське складається життя.**

А чому їх марнувать* не треба:
за хвилинку хтось злетить у небо,
хтось ялинку чи кленок посадить,
щось корисне другові порадить.

І від цього так душі приємно,
бо живеш на світі не даремно.
Ось і ти, як виростеш, в житті
не марнуй хвилини золоті.

*Марнувати — даремно витратити час, силу тощо.

- Про кого вірш? Про що розмовляли мама з донькою?
- Прочитай виділене речення. Як ти його розумієш?
- Авторка стверджує, що потрібно цінувати час. Чи ти погоджуєшся з цією думкою? Свої міркування висловлюй за зразком:

*Так, я погоджуюся (ні, я не погоджуюся) з цією думкою.
Я вважаю, що ... , оскільки ... .*

Чітко промовляй чистомовки.

Еку-еку-еку — ми йдемо в бібліотеку.

Ки-ки-ки — там читаємо книжки.

Ші-ші-ші — декламуємо вірші.

Жу-жу-жу — я вам казку розкажу.

Прочитай і відгадай загадку.

Хоч сама вона мовчить,
споконвіку всіх нас вчить.

Прочитайте текст.

За Олександром Моторним

МОНОЛОГ* КНИЖКИ

Я книжка. Подивіться, яка я гарна й цікава! Сподіваюся, що ви полюбите мене. Адже я познайомлю вас із незвіданими світами, навчу розрізняти добро і зло. Тільки читайте мене вдумливо, не поспішаючи.

Я пройшла нелегкий шлях, щоб потрапити до ваших рук. Спочатку була високим деревом і росла в лісі. Лісоруби зрубали мене. З дерева робітники на фабриках зробили папір.

Письменники створили оповідання і вірші.

Художники намалювали ілюстрації.

У друкарні мене друкували. А потім розвозили мене в книгарні, бібліотеки. Так я потрапила до вашої школи.

Багато людей працювало, щоб мене створити.

Бережіть мене — я ваш друг.

*Монолог — розповідь однієї особи.

Створи «рекламу-монолог» своєї улюбленої книжки. Розкажи про неї в класі від імені книжки. Починай свою розповідь з виділених слів тексту.

Переглянь відео «Як твориться книжка».

Розкажи, як прийшла до нас сучасна книжка.

Потренуйтеся виразно читати речення.
Слова, виділені курсивом, допоможуть дібрати відповідну інтонацію.

- Ох-ох! — *зітхнула...*
- А знаєте, що ми зараз зробимо? — *зашепотіла таємниче...*
- А самі втечемо від нього! — *загукала...*

- Як ви гадаєте, хто міг промовляти такі репліки?

Прочитайте текст.

За Кузьмою Грибом

ЧОМУ СКАРЖИЛИСЯ КНИЖЕЧКИ

Ліг спати Сашко. Крізь вікно місяць на нього дивиться, усміхається, лагідний сон навіває. І задрімав Сашко... Раптом чує: хтось шепоче в кутку, де поличка його для книг та іграшок. «Хто там шепоче? Адже тато і мама в іншій кімнаті».

Сашко не лякливий був. Підвівся з ліжка. Шепіт притих на мить, а потім почувалася тиха розмова.

— Ох-ох! — зітхнула одна книжечка. — Тяжко-важко жити нам у цього нечепури. Негарний він хлопчик. Погляньте на мене: була я недавно чистенька, гарненька, любо подивитися. А тепер сама себе соромлюся. Сторінки мої олівцем помальовані, краї позагиналися, всюди плями...

— А на мене він учора хліб з маслом поклав! — обізвалася друга. — Тепер сторінки аж світитися наскрізь стали.

— А з мене він сторінку на кораблика вирвав!

— А на мене сів і зім'яв, поламав!

— А на мене черевиком брудним наступив! Бачите — так і залишився слід!

— А знаєте, що ми зараз зробимо, сестрички-книжечки? — зашепотіла таємниче одна, у якої був відірваний початок і кінець, так що тепер ніхто не знав, як вона і зветься. — Покараймо його...

— Як покараємо? — перепитали всі.

— А так, — кивнула сторінками книжка. — Обмажемо йому обличчя варенням і маслом, одірвемо носа і вуха, вискубемо чуба, потім кинемо на підлогу!..

— А самі втечемо від нього до кращих дітей! — загукала інша книжка. А потім скомандувала: — Ходімо, сестрички!

Усі книжечки враз підвелися і кинулися до Сашка. Хлопчик звів над головою руки, замахав ними й закричав:

— Мамо, мамо! Рятуйте!

— Що тобі сниться, синку? — спитала мати.

Сашко прокинувся, розплющив очі.

— Мені, мені... Снилось... А де мої книжечки, мамо?

— Он там, на підлозі валяються, — кивнула головою мати.

Сашко схопився з ліжка. Понівечені книжечки лежали на підлозі й з докором дивилися на нього. Він обережно підняв їх, погладив і акуратно поклав на полицку.

- Чи шанобливо ставився Сашко до книжок? Як книжечки хотіли покарати нечепуру? Чи змінилося ставлення хлопчика до книжок? Доведи свою думку рядками тексту. Розкажи, як ти ставишся до книжок.
- Утвори пари близьких за значенням слів.

нечепура	●	●	боягузливий
соромитися	●	●	недбалий
покарати	●	●	стидатися
лякливий	●	●	провчити

Попрацюйте разом. Створіть пам'ятку «Правила поведінки з книжкою».

Уживай у своєму мовленні.

- Будеш з книгою дружити — буде легше в світі жити.
- Книга — міст у світ знань.

Увічливі словечка відкривають сердечка

Прочитай вислови. Назви слова, близькі за значенням.

казати казку	говорити правду
мовити слово	розмовляти з кимось
базікати про щось	висловлювати думку

Прочитай вірш.

Леонід Полтава

ХТО ЯК ГОВОРИТЬ

Все, що живе на світі,
уміє розмовляти.
Уміють говорити
зайці і зайченята,
по-своєму говорять
і риби серед моря,
і у садочку пташка,
і у траві комашка...
Говорять навіть квіти
з блискучими зірками...
— А як говорять діти?
— Так, як навчила мама!
— **Прийми ж, матусю, слово
подяки від дитини
за нашу рідну мову,
за мову України.**

- Про кого вірш? Як ти розумієш вислів *говорять по-своєму*?
- Яку важливу думку хоче автор донести до читачів?
- Як по-іншому можна назвати цей вірш? Обґрунтуй свою думку.

Уживай у своєму мовленні.

Говорити скоромовкою — **скоромовити**.
Гуртом голосно промовляти різні слова — **галасувати**.
Розказувати секрети всім — **розп'ятювати**.

Вислови, складені з важких для вимови слів, називають **скоромовками**. Швидке, чітке, виразне промовляння скоромовок допомагає покращити мовлення.

Читай скоромовку спочатку повільно, потім — швидше, відтак — дуже швидко.

Вибіг Гришка на доріжку,
на доріжці сидить кішка.
Взяв з доріжки Гришка кішку —
хай піймає кішка мишку.

Прочитай вірш.

Валентина Романова

ВИРОСТАЙ ЛЮДИНОЮ

Біжить-біжить стежинка,
до школи поспішає.
Там кожен хлопчик й дівчинка
науку здобуває.
**Повір, без знань людина —
як без польоту пташка,
як дощик — без краплини,
без пелюсток — ромашка.**
Наука, мрія, школа
навчать до зір літати,
пізнать закони моря,
найвищий мур здолати.
Для кожної дитини
хай другом книжка стане.
І виросте людина,
найвищих гір дістане.
Учись, трудись, навчайся!
І з кожною хвилиною
знань, сили набирайся,
щоб вирости Людиною.

- Як ти розумієш виділені рядки?
- Чого вчать наука, мрія та школа?
- До чого закликає авторка вірша?
- Що означає вислів *вирости Людиною*?
- Що має стати другом для кожної дитини? Свої міркування висловлюй за зразком:

*Книжка — найкращий друг людини. Я так вважаю, тому що... .
Наприклад, ... Отже, ... (зроби висновок).*

Читати можна з різною інтонацією: радісно чи сумно, захоплено чи розчаровано. Це залежить від ситуації.

Прочитай прислів'я з різною інтонацією. 😊 😐 😞

- Гостре словечко коле сердечко.

Прочитай статтю з газети «Казковий вечір» (21.02.2013 р.).

ЯЗИК МІЙ — ВОРОГ МІЙ

Народна мудрість попереджує: **«Язык мій — ворог мій»**. Адже запросто можна опинитися в неприємній ситуації лише через те, що вчасно не промовчав.

Річ у тім, що існують певні теми, які не варто обговорювати.

Пам'ятай, що ніколи не треба критикувати близьких співбесідника. Рідні — це люди, які залишаються назавжди. А от друзі в такому випадку виявляються тимчасовими.

Пам'ятаєш приказку **«На колір і смак товариш не всяк»**? Кожен має право на особисті вподобання. І якщо ці смаки із твоїми не збігаються, то це не означає, що вони неправильні. Це просто інші вподобання.

Не критикуй чиїсь розумові здібності. Хтось погано читає, але добре рахує. Хтось пише з помилками, проте гарно співає. Комуś складно висловити думку, та запросто щось полагодити. Усі ми маємо різні здібності, які роблять нас неповторними. Але в жодному разі не кращими за інших.

- Які теми не варто обговорювати?
- Що робить нас неповторними?
- Прочитай виділені вислови. Поясни, як ти розумієш їх.

Розділи на окремі слова. Навчися швидко читати прислів'я.
Щиреслово, добреділодушуйсерцеобігріло.

Прочитай легенду.

ЛЕГЕНДА ПРО МОВУ

Ділив Бог між народами землю і дарував їм мови. Роздав усе, що мав, і сів відпочивати. Аж тут пізно ввечері приходять козаки. Розуміють, що запізнилися. Високі, вусаті, оселедці вітер розвіває — стали і мовчать.

— Де ж ви були, коли я всіх кликав? — запитує Бог.

— Боже, ми від бусурманів світ захищали.

— Залишив я трохи землі для себе, — каже Господь. —

Дарую цю землю вам, козаки.

І подарував нашим предкам Україну.

— А мову? Не будемо ми щасливі німими.

— Тоді я дарую вам мову, чудову, як спів солов'я.

Кажуть, відтоді українську мову почали називати солов'їною.

- Де були козаки, коли Бог землі роздавав?
- Хто, за легендою, подарував козакам мову?

Перевірте свої знання за розділом «Знання людині — що крила пташині».

- Пригадай назви творів розділу. Хто їх автори?
- Якими висловами збагатилося твоє мовлення?
- З'єднай частини прислів'їв. Прочитай їх.

Хто мови своєї цурається, ●

● а людину по мові.

Птицю пізнати по пір'ю, ●

● її за вітром не розвієш.

Рідна мова — не полова: ●

● той сам себе стидається.

ВЖЕ ОСІНЬ НА ПОРОЗИ

Прочитай швидко прислів'я.
Про які місяці в них йдеться?

- Вересень пахне яблуками, а жовтень капустою.
- Плаче жовтень холодними сльозами.
- Листопад зимі ворота відчиняє.

Прочитай оповідання.

За Василем Сухомлинським

Заголовок

ЯК ПОЧИНАЄТЬСЯ ОСІНЬ

1-й
абзац

Осінь — це дочка Діда Мороза. В Осені коси завітчані пшеничними колосками й червоними кетягами калини. Ходить Осінь лугами, берегами. Де зітхне, там холодом віє. Любить Осінь ночами сидіти на березі ставка. А вранці над водою підіймається сивий туман і довго не розходиться. Оце й починається Осінь.

2-й
абзац

Бояться Осені пташки. Як тільки побачать її ластівки, злітаються і про щось тривожно радяться. А журавлі піднімаються високо в небо й тривожно курличуть.

3-й
абзац

Любить Осінь заходити в садки. Доторкнеться до яблуні — яблука жовтіють.

4-й
абзац

А дятли радіють, зустрівшись із Осінню. Перелітають із місця на місце, шукають поживи на деревах.

5-й
абзац

Сьогодні теплий, сонячний день. Низько стоїть сонце — світить, але не дуже гріє. Сіла старша донька Діда Мороза під стогом сіна, розплітає косу, гріється. Співає пісню про срібні павутинки.

- Прочитай заголовок оповідання. Полічи, скільки в оповіданні абзаців. У якому абзаці описана Осінь?
- Розкажи, як птахи поводяться восени. Розкажи про свої спостереження за тим, що відбувається на початку осені.
- Що найбільше зачарує тебе восени?

Прочитай слова, подані у зразку. Що цікавого ти помітив (помітила)? Які слова «заховалися» в наступних рядках?

Зразок: во(**)леко   (вода — далеко)
дощо(**)конечко   затули(**)ст
коле(**)нечко   хмар(**)люжі

Прочитай вірш.

Наталія Карпенко

ОСІНЬ РОЗВАЖАЄТЬСЯ

Затулили сонечко
хмари дощові,
скачуть за віконечком
краплі по траві.
Вкрилися вологою
вмиті деревця,
мокрою дорогою
вітер шле гінця.
Осінь розважається,
будить падолист.
Човником гойдається
у калюжі лист.

- Розкажи, як розважалася осінь.
- Який настрої викликав у тебе вірш? Знайди і прочитай речення, яке відповідає ілюстрації.
- Намалюй словами осінні розваги. Які кольори будуть на твоїй картині? Чому?
- Підготуй повідомлення про свої улюблені справи восени.

Падолист — опадання листя.

- Поміркуй, від яких слів утворилося слово *падолист*.
- Добери слова, близькі до нього за значенням.
- Чи доводилося тобі спостерігати, як опадає листя? Продовж ряд слів: *кружляє, танцює...*

Потренуйся виразно читати речення.
Слова, виділені курсивом, допоможуть дібрати відповідну інтонацію.

- Лелеко, лелеко, до осені далеко? — *гукають* ... .
- Ой, вони ж розіб'ються! — *злякано шепоче* ... .
- У них же крила є! — *заспокоює* ... .
- Лелеко, лелеко, до осені далеко? — *виспівують* ... .

- Як ви гадаєте, хто міг промовляти такі репліки?

Прочитай оповідання.

За Василем Чухлібом

ЧИ ДАЛЕКО ДО ОСЕНІ?

Лелека живе на старому в'язі. З лелечихою і лелеченятами. Прибігають до в'яза Тарасик, і Гриць, і Миколка, й Тетянка. Витанцьовують під в'язом і гукають:

— Лелеко, лелеко, до осені далеко?

Лелека, задерши дзьобату голову, дивиться на дітей. А потім починає клекотати.

Про що він клекоче? Спробуй, розбери.

Лелека і лелечиха враз знімаються і летять на луки, до Десни. Лелеченята топчуться в гнізді, перебирають цибатими* ногами, але злетіти не наважуються.

— Лелеко, лелеко, до осені далеко? — знову прибігають до в'яза діти.

Лелека й лелечиха заклопотані. Їм ніколи відповідати. Вони щось говорять до своїх лелеченят. Потім беруться штовхати їх на край гнізда.

— Ой, вони ж розіб'ються! — злякано шепоче Тетянка.

— У них же крила є! — заспокоює її Тарасик.

Лелечата, неохоче відірвавшись від гнізда, злинають у небо.

Плавно летять над садом, над городами, туди, де голубіє річка. А за ними — старі лелеки.

Діти полегшено зітхають і весело галасують.

Ідуть дні за днями. На зеленому човні пропливає літо.

— Лелеко, лелеко, до осені далеко? — виспівують під в'язом Тарасик, Гриць, і Миколка, й Тетянка.

Тиша. У гнізді порожньо. З в'яза зривається жовтий листочок. Кружляючи в повітрі, поволі опускається на землю.

*Цибáтий — довгоно́гий.

Перевір себе.

1. Ця історія:
а) вигадана;   б) реальна.
2. Події відбувалися:
а) навесні й влітку;   б) улітку й восени.
3. Діти спостерігали за:
а) лелеками;   б) сойками.
4. Лелеченят учили літати:
а) лелека й лелечиха; б) діти.
5. Тетянка хвилювалася, що пташенята:
а) відлетять у вирій;   б) розіб'ються.

- Поміркуй, які речення з тексту можна підписати під малюнками.

- Як по-іншому називають лелек?

Прочитай слова. Назви їх одним словом.

Жовтогарячий, жовтий, рудий, синій, багрянний.

Художники передають свої враження від побаченого фарбами на полотні. А поети — словами. Читаючи вірші, учися відчувати красу художнього слова.

Прочитай вірш.

Тетяна Корольова

БАРВИСТА ОСІНЬ

Осінній дощик дрібно плаче,
і листячко жовтогаряче
з дерев поволі опадає,
лиш клен рудий горить-палає.
Дарує нам барвиста осінь
буяння фарб і неба просинь*,
ранкові прохолодні роси,
верби старої жовті коси,
багрянець лісу світанковий,
пташиний щебет загадковий
і павутиння візерунки —
це щедрі осені дарунки.

*Просинь — синій колір чистого неба.

- Які ознаки осені описані у вірші?
- Які дарунки приготувала для нас осінь?
- Які слова показують багатство кольорів восени? Які ще кольори тобі доводилося бачити восени?
- Що з описаного у вірші можна побачити, а що — почути?
- Що найбільше зачаровує тебе восени?
- **Попрацюйте разом.** Створіть осінню «стіну слів». Доберіть якомога більше слів — ознак осені (зразок «стіни слів» див. на форзаці).

Навчися швидко читати слова.

розчарований   несподівано   набридливий
підозріло   непосидючість   кореневище

Прочитайте оповідання.

За Володимиром Титаренком

СОЙЧИНІ ЖОЛУДІ

Осінній ліс завжди повитий ледь примітною легкою зажуροю. Він мовчазний, трохи розчарований несподіваною тишею, холодними туманами, дрібними набридливими дощами.

Посеред галявини росте дуб-велетен. Падають і падають з його густої крони золоті блискітки — дозрілі жолуді. Їх так багато, що трава під дубом нагадує золотавий килим. До дуба підлетіла чимала пташка. Придивився пильніше — сойка. Вона накинулася на жолуді. Набрала в дзьоб, змахнула крильми, полетіла до старої ялини. Підозріло обдивилася навкруг. Пересвідчувалася, чи ніхто не стежить за нею. І швидко висипала здобич у невеличке дупло.

Сойка швидко збирає жолуді. Та бере не всі підряд, а найбільші, дозрілі. Знову набрала жолудів, і так, що навіть дзьоба не може стулити. Злетіла й подалася цього разу до розлогого явора. Сіла, покрутила голівкою. Почала ніжками розчищати місце між кореневищами. Ще раз озирнулася і висипала туди свої жолуді. Прикрила листям і знову полетіла до дуба. Отак без спочинку трудилася, збираючи жолуді й розносячи їх по схованках.

Сойка найбільше вразила мене своєю непосидючістю. Отак цілими днями пташка збирає жолуді, складає їх у потаємні комори-схованки. Не всі знайде взимку, бо чимало

їх замете снігом, замурує кригою. Та що більше схованок, то більше їжі матиме сойка на зиму.

Ті жолуді, що сойка не знайде під снігом, теж не пропадуть. Настане весна, розтане сніг, і жолуді проростуть. Мине час, і виростуть з них гарні й ставні дуби.

Отак сойка і садить дуби у своєму лісі.

- Про кого йдеться в тексті?
- Чи доводилося тобі спостерігати за сойками?
- Розкажи, як сойка готується до зими. Поміркуй, чому текст має такий заголовок.

- **Попрацюйте разом.** Доберіть інші заголовки. Обґрунтуйте свою думку. Перегляньте відеоролик.

Чітко промовляй чистомовки.

Ли-ли-ли — ми у лісі були.
Ок-ок-ок — там багато ягідок.
Ів-ів-ів — назбирали грибів.

Прочитай і відгадай загадку.

Є шапка — нема голови,
є нога — нема черевика.

Прочитай казку.

Віктор Дубовик

ДВА ПРИЯТЕЛІ

Жили собі в лісі два приятелі — Мухомор і Маслюк.

Одного разу запросили їх до себе підберезники з березового гаю.

Побували друзі в гостях та й вертаються додому. По дорозі зустріли дітей, які збирали гриби. Маслюк одразу ж заховався під деревом, засипавшись ялиновою глицею, а Мухомор лишився при дорозі.

Діти минули Мухомора, а Маслюка не помітили.

Коли вони пройшли, Маслюк виліз зі своєї схованки. Мухомор пихато сказав йому:

— Мене всі знають.

— Через те і минають, — відповів Маслюк.

- Роз'єднай слова і прочитай.

Відтоді Мухомор і Маслюк більше не приятелюють. Мухомор жив на галявині, а Маслюк — під ялинкою.

- Назви дійових осіб казки. Як поведився Маслюк після зустрічі з дітьми? А Мухомор?
- **Попрацюйте разом.** Установіть послідовність дій Мухомора і Маслюка: *верталися, побували, не приятелюють, жили, зустріли.*
- **Гра-імпровізація.** Персонажі: Маслюк, Мухомор, діти.
- Створіть пам'ятку «Як збирати гриби».

Перевірте свої знання за розділом «Вже осінь на порозі».

- Пригадай назви творів розділу. Хто їх автори?
- Яких творів (віршованих чи прозових) більше в розділі?
- З яких творів рядки?

Діти минули Мухомора, а Маслюка не помітили.

— Ой, вони ж розбіються! — злякано шепоче Тетянка.

Почала ніжками розчищати місце між кореневищами.

- Пригадай казку Віктора Дубовика «Два приятелі». Що було б, якби Маслюк не заховався?
- Якими словами-образами автори передавали присутність осені в природі?
- Які вислови з прочитаних творів можна використати для складання власної розповіді?
- Який осінній місяць твій улюблений? Що ти знаєш про нього?

УКРАЇНА — РІДНИЙ КРАЙ

Утвори слова з поданих груп складів.

на У ї кра щи Бать на ків чиз на Віт

Послухай пісню Миколи Ведмедері на слова Анатолія Камінчука «Це моя Україна». Перевір, чи уважно ти слухав (слухала). Дай відповіді на запитання.

- Яку назву має твоя Батьківщина?
- Які рослини згадані в пісні?

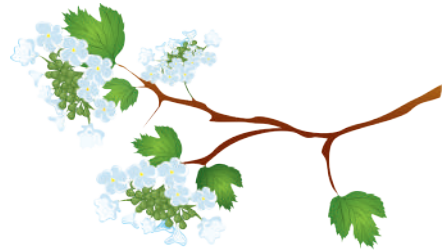

Прочитай вірш.

Анатолій Камінчук

ЦЕ МОЯ УКРАЇНА

Зацвітає калина,
 зеленіє ліщина,
 степом котиться диво-луна,
 це моя Україна,
 це моя **Батьківщина**,
 що, **як тато і мама, одна.**

- З ким автор порівнює Батьківщину?
- Прочитай виділені слова. Чи погоджуєшся ти з цією думкою? Свої міркування висловлюй за зразком:

Так, я погоджуюся з цією думкою. Я вважаю, що ... , оскільки ... . Наприклад, ...

- Вивчи вірш напам'ять.

Уживай у своєму мовленні.

Україна — Батьківщина, Вітчизна, рідний край, рідна земля.

- Наша слава — Українська держава.
- Людина без Вітчизни — як соловей без пісні.
- Без Батьківщини немає людини.

Роз'єднай слова і прочитай прислів'я.

Де прапор піднімають, там Україну величають.

- Поясни, як ти розумієш це прислів'я.

Послухайте вірш Наталки Поклад «Прапор».

- Коли відзначають День Державного Прапора?

Прочитай вірш.

Наталка Поклад

ПРАПОР

Прапор — це державний символ,
він є в кожній державі;
це для всіх — ознака сили,
це для всіх — ознака слави.
Синьо-жовтий прапор маєм:
синє — небо, жовте — жито;
прапор свій оберігаєм,
він святиня, знають діти.

**Прапор свій здійсмаєм гордо,
ми з ним дужі і єдині,
ми навіки вже — з народом,
українським, в Україні.**

- Що символізують кольори на Державному Прапорі України?
- Прочитай виділені рядки. Вибери почуття, з яким потрібно їх читати: *гордість, радість, смуток, гнів, повага, здивування, захоплення.*

- **Прочитай, це цікаво.**

Український прапор не завжди був синьо-жовтим. Свого часу він був червоним, малиновим, червоно-синім.

Запам'ятай народну мудрість. Уживай у своєму мовленні.

- Прапор цілувати — на вірність присягу складати.
- Прапор над нами — перемога за нами.

Послухайте оповідання Зірки Мензатюк «Український прапор» (авторське читання).

Прочитайте оповідання.

Зірка Мензатюк

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР

Марійка сиділа й малювала. Спочатку взяла блакитний олівець:

— Хай небо буде погідне, ясне! — сказала вона й намалювала небо.

— У небі хай сяє сонечко, — сказала вона і взяла жовтий олівець.

Намалювала сонце, і небо повеселішало.

А внизу поле, чорне та сумне.

— Розвеселімо його! — мовили жовта і блакитна барви.

Взялися за рученьки і злинули додолу: одна блакитним дощиком, друга — ясним проміннячком.

У чорній землі спала насінинка. Пробудилася та й каже:

— Як мені хороше! Дощик мене напоїв, сонечко зігріло. Буду я проростати.

І над землею піднявся зелений паросток. І другий піднявся, і третій, і тисяча тисяч веселих зелених паростків!

— Тепер же я знаю, — засміялася Марійка, — де жовте і блакитне удвох, там настає весна! Бо разом вони дають зелену барву.

Відклала олівці і замилувалася. Гарна жовта барва з блакитною! Як сонечко з небом. Як волошка з пшеницею. Як наш прапор.

- Перекажи зміст оповідання за опорними висловами.

Сиділа й малювала. Блакитний олівець. Небо повеселішало. Жовта і блакитна барви. Насінинка пробудилася. Тисяча зелених паростків. Як наш прапор.

Віднови слова.

пр_п_р   тр_з_б   г_рб   с_мв_л
р_шн_к   в_рб_   в_н_ч_к   к_л_н_

- Поміркуй, що вони означають.

Перегляньте мультфільм «Символи України».

- Про що ти дізнався (дізналася) з мультфільму? Назви державні символи України. Які народні символи запам'яталися?
- Який народний символ вважають оберегом дому?

Прочитай вірш.

Наталка Поклад

ГЕРБ

Наш герб — тризуб,
це воля, слава й сила;
наш герб — тризуб.
Недоля нас косила,
та ми зросли, ми є,
ми завжди будемо,
добро і пісню
несемо ми людям.

- Про який державний символ України йдеться у вірші?
- Яку форму має герб?
- Що символізує тризуб? Прочитай про це у вірші.
- Народне прислів'я вчить: *Гербом дорожи — Україні служи.* Чи погоджуєшся ти з цією думкою? Свої міркування висловлюй за зразком:

Так, я погоджуюся з цією думкою. Я вважаю, що ... , оскільки ... . Наприклад, ... Отже, ... (зроби висновок) .

Запам'ятай народну мудрість. Уживай у своєму мовленні.

- Хто Гімн знає — Україну прославляє.
- Гімн співай — на грудях руку тримай.

На уроці не сумуй, швидко слова розшифруй.

СТОМІ

їКви

продні

ВЛОЯ

казко

васла

Перегляньте відео про Київ.

- Чи відомо вам, чому місто має таку назву?

Прочитайте уривок з легенди.

ТРИ БРАТИ — ЗАСНОВНИКИ КИЄВА

Були три браті. Один на ймення Кий, другий — Щек, а третій — Хорив, і сестра їх — Либідь. Кий сидів* на горі, де нині узвіз Боричів. Щек сидів на горі, яка нині зветься Щекавицею. А Хорив — на третій горі, через що і названа вона Хоревицею. І збудували вони місто в честь свого старшого брата. Назвали його Києвом.

*Сидів — тут: проживав, мешкав.

- Як звали братів — засновників Києва?
- На честь якого брата названо місто?

Прочитай вірш.

Людмила Коваль

КИЇВ

Сивий Київ, на Дніпрі
найстаріший між містами, —
сяє, блискає з гори
золотими куполами.
Пам'ятає він чимало:
бачив протягом віків
і загарбницькі навали,
і хоробрість козаків...

Тут збулись про волю мрії,
тут у вихорі подій
в славі розцвітає Київ —
давній і завжди новий.

- Що ти дізнався (дізналася) про Київ з вірша?
- Прочитай виділені слова. Як ти їх розумієш?

Прочитай слова. У кожному рядку визнач «зайве» слово.
Обґрунтуй свій вибір.

ріка́ о́зеро рука́ мо́ре
берегі́ село́ кру́чі поля́

Проведи дослідження.

- Поміркуй, чи можуть існувати міста, села зі схожими назвами.
- Чи відомо тобі про них? Якщо це так, розкажи.

Прочитайте текст.

ЧИ Ж ОДИН НА СВІТІ КИЇВ?

— Агов! Я — **Київ**, столиця Української держави. Збудований славним Києм. Понад півтори тисячі років височію над Дніпровими кручами.

— А мене звали **Київець**. Я також був збудований Києм, але вже на Дунайському березі. На жаль, я не зберігся до днів сьогоднішніх, про мене лиш свідчить давній літопис*.

— Я — озеро! І мене теж **Кийовим** звати. Моя батьківщина — Балкани. Голубію неподалік Адріатичного моря. Я ніколи не замерзаю.

— А я — **Кийовське поле**, що поблизу села **Кийов**, на Старолюблянщині. Це в Словаччині, за Карпатськими горами.

— Агов, друзі! Це я, кубанська земля! Після того як царські війська Запорізьку Січ зруйнували, я козацтву притулок дала. Розселилися тут запоріжці, а станиці свої рідними йменнями нарекли: **Київ**, **Київка**, **Київське**.

— Сибір! Ми теж бережемо ім'я **Кийове**!

— Я — край цілинний. І тут є містечка і села, на честь славного **Кия** названі.

Дзвенять голоси! Лине добра слава над світом!

*Літопис — послідовний запис історичних подій, зроблений їх учасниками.

- Що з прочитаного вам було відоме раніше?
- Про що ви дізналися вперше?
- Скільки «родичів» у Києва?
- Як ти гадаєш, чи всіх «родичів» згадано в тексті?
- Де ти можеш дізнатися більше інформації про «родичів» Києва?

Прочитай, це цікаво.

Найдавніша вулиця Києва — Володимирська (їй понад тисячу років). Найдовша вулиця — Броварський проспект (завдовжки близько 14 км). Найширша вулиця — Хрещатик (завширшки 75 м).

Віднови слова. Добери до них загальну назву.

м_к в_л_шк_ р_м_шк_ ч_рн_бр_вц_

- **Попрацюйте разом.** Заповніть таблицю (на аркуші паперу).

Український віночок		
Ми вже знаємо	Хочемо дізнатися	Де можна знайти інформацію

Проведіть дослідження «Які квіти є в українському віночку». У цьому вам допоможе відео.

Перевір себе.

1. Скільки квітів зазвичай є в українському віночку?
  - а) 12;
  - б) 18.
2. Яка квітка нагадує шматочок неба?
  - а) ромашка;
  - б) волошка.
3. Яка рослина у вінку символізує український народ?
  - а) калина;
  - б) чорнобривець.
4. Які завдовжки стрічки у вінку?
  - а) коротші від коси;
  - б) не коротші від коси.
5. Що вишивають на білих стрічках?
  - а) місяць і сонце;
  - б) зірочки.

Прочитай вірш.

Людмила Савчук

УКРАЇНСЬКИЙ ВІНОЧОК

У віночку нашім
різнобарвні квіти —
символ України
і дарунок літа.
Тож усім на нього
подивитись любо:
гілочку зелену
узяли у дуба,
квіточку любистку,
щоб усіх любили,
у барвінку листя,
аби довго жили.
Чорнобривців квіти,
щоб чорніли брови,
кетяги калини —
для краси й любові.
У вінок вплітають
колосочки жита,
щоб могли багато
і в достатку жити.

А в червонім маку,
що цвіте у полі,
кров людей, пролита
у боях за волю.
Є ще різні квіти
в нашім ріднім краї,
їх веселе літо
у вінок вплітає.

Прочитай і відгадай загадку.

Навесні вона в теплі
проростає із землі,
має трунок*, має вроду
і дарує насолоду.

Попрацюйте разом. Створіть лепбук «Символи України».

*Трунок — п'яний запах, пахощі.

Перевірте свої знання за розділом «Україна — рідний край».

- Пригадай назви творів розділу. Хто їх автори? Заповни таблицю (на аркуші паперу).

Україна — рідний край		
Вірші	Оповідання	Легенди

- Який із творів тобі найбільше запам'ятався? Чим саме?
- Якими словами автори передавали свою любов, повагу, шанобливе ставлення до Батьківщини?
- Розкажи про свою малу Батьківщину.
- Які видатні місця є у твоєму краї? Які відомі люди народилися у твоєму місті (селі)?
- Василь Симоненко писав:

*Можеш вибирати друзів і дружину,
вирати не можна тільки Батьківщину.*

Чи погоджуєшся ти з цією думкою? Свої міркування висловлюй за зразком:

*Так, я погоджуюся з цією думкою. Я вважаю, що ... , бо ... .
Наприклад, ... Отже, ... (зроби висновок).*

- **Попрацюйте разом.** Позмагайтеся, хто швидше відповість на запитання.

Який куцц вважають народним символом України?

На честь кого було названо місто Київ?

Яка найбільша річка в Україні?

Якого кольору Державний Прапор України?

Урочиста пісня нашої держави — це ... .

- Пригадай, як закінчуються прислів'я:
- Без верби і калини немає ... .
- Україна — мати, умій за неї ... .

БЕЗ СІМ'Ї НЕМА ЩАСТЯ НА ЗЕМЛІ

Прочитай швидко. Вимовляй голосно виділений склад.

мама

матуса

матінка

неня

ненька

ненечка

- Поміркуй, як ще можна назвати маму.

Послухай пісню Наталії Май «Мамочко моя».

- Кого або що ти собі уявляв (уявляла), слухаючи пісню?

Прочитай вірш.

Леонід Голота

НАЙРІДНІША

Хто розкаже мені казку,
хто щедріший всіх на ласку?
Ти, матусю, наймиліша,
в цілім світі — найрідніша!
Хто нас ніжить і голубить,
пестить, гладить, ніжно любить,
пригортає до серденька?
Ти, моя найкраща ненько!

- Хто наймиліший і найрідніший для кожної дитини?
- З яким почуттям потрібно читати вірш?
- Навчися виразно читати вірш (звертай увагу на розділові знаки в кінці речень). Вивчи його напам'ять. Розкажи мамі.

Продовж ланцюжок слів за зразком.

Моя мама (яка?) лагідна, ...

Мій тато (який?) працьовитий, ...

Мій дідусь (який?) старенький, ...

Моя бабуся (яка?) турботлива, ...

Мій братик (який?) серйозний ...

Моя сестричка (яка?) маленька ...

Прочитайте казку.

За Юлією Каспаровою

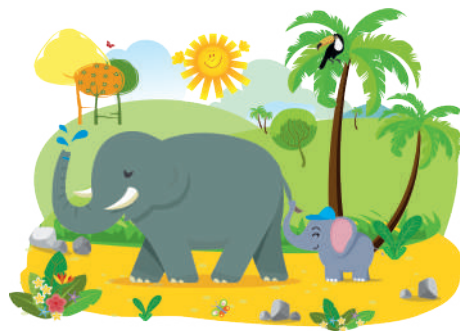
ЩОБ МАМА НЕ ГУБИЛАСЯ

У слоненяти на ім'я Хвостик постійно губилася мама. А все тому, що слоненя було дуже допитливим. То задивиться на лелеку в небі. То захоче спитати в птаха тукана, навіщо йому такий великий дзьоб. А мама за цей час відходить далеко й, звісно, губиться.

Якось Хвостик шукав маму цілі три години. Він дуже злякався. А раптом мама не знайдеться? Тоді їй буде самотньо одній у савані*. Слоненя навіть заплакало.

Коли мама знайшлася, вона була дуже схвильована. Ще б пак! Губитися — це ж зовсім невесело! Це кому завгодно може зіпсувати настрій.

Хвостик довго думав. Як же зробити так, аби мама не губилася? І нарешті вигадав. Тепер щоразу на прогулянці він міцно тримав маму хоботом за хвіст. Тепер уже мама нікуди не губилася. І Хвостик був за неї дуже радий!

*Савана — тропічний степ в Африці.

- Назви дійових осіб казки. Про що ти дізнався (дізналася) з першого абзацу казки? Яким був Хвостик? Обґрунтуй свою думку рядками тексту. Чому мама хвилювалася?
- Що придумав Хвостик, щоб мама не губилася?
- Поміркуй, хто насправді завжди губився.

Виконай завдання на вибір.

- Уяви, що ти — Хвостик. Розкажи про свою пригоду.
- Уяви, що ти — мама Хвостика. Розкажи, що ти відчуваєш щоразу, коли поряд немає Хвостика.

Утвори і прочитай слова. Назви одним словом.

маам

отат

дусьід

басябу

барт

састер

- Поміркуй, якими іншими словами ми називаємо сім'ю.
Склади тематичну павутинку (на аркуші паперу).

Послухай пісню Наталії Май «Родина».

- Що ти відчував (відчувала), коли звучала пісня?
- За що дитина дякує батькам?

Прочитай вірш.

Леся Вознюк

ДИВО-ТАТУСЬ

Як весняне сонечко,
усміхалась донечка.
В оченятах сяяли
щастя промінці.
Тішилася донечка,
що її долонечка,
крихітна долонечка
в татовій руці.
Щебетала донечка
про жучка та сонечко.
З татком не боялася
навіть павука.

Бо у світі цілому
малюку несмілому
так спокійно й затишно
в тата на руках.
І радів за донечку
місяць у віконечку,
на краєчок ліжечка
стиха він присів.
Побажав маляточкам —
хлопчикам й дівчаточкам —
мати добрих, лагідних
диво-татусів.

- З якою інтонацією ти читатимеш вірш?
- Уяви, що ти маєш чарівну паличку. Який дарунок для тата ти зробив би (зробила б)?

Прочитайте оповідання.

Андрій М'ястківський

НАШ РІД

Мама вишиває на білому полотні зелений барвінок, жовтогарячі чорнобривці, сині волошки. Навіть маленьку качечку вишила.

— Що це буде, нене? — питає Дмитрик.

— Українська святкова сорочечка для тебе.

— Чому українська? — допитується хлопчик.

— Бо вишиваю такі квіти, які ростуть на нашій землі.

А земля наша зветься Україною. І ти — маленький українець.

— А ти, мамо?

— І я, і твоя бабуся — українки, твій татко і дідусь — українці. Ми українського роду і любимо нашу землю, наші квіти. Україна — як наша рідна хата.

— А в наших сусідів не такі самі квіти цвітуть, як у нас?

— І такі, й інакші — свої, тому й вишивки в нас і схожі, і різні.

- Назви дійових осіб оповідання.
- Що мама вишивала для сина?
- **Попрацюйте разом.** Інсценізуйте оповідання.

Запам'ятай народну мудрість. Уживай у своєму мовленні.

- Нашому роду нема переводу.
- Нащо й клад, коли в сім'ї лад.
- У дружній родині і в холод тепло.
- У своєму домі і стіни допомагають.

Навчися швидко читати слова.

гостінець   задумався   баштан
сподівався   насіння   вічистив

- Прочитай заголовок оповідання. Про що може йтися у творі з таким заголовком?
- Чи доводилося тобі з кимось про щось домовлятися? Розкажи.

Прочитай оповідання.

Микола Герасименко

Заголовок

ЯК І ДОМОВИЛИСЬ

Зачин	<p>Прийшла мама з поля і принесла дітям у торбі гостинця. Дмитрик зразу ж побіг по свого брата — Сашка.</p>
Основна частина	<p>Побачивши його ще здалеку, закричав: — Ура! Мама сьогодні на баштані була. Щось принесла нам з тобою. Ходімо швидше додому. Сашко, як завжди, почав хитрувати. — Давай так поділимо гостинець, — каже він. — Мені буде середина, а тобі решта. Дмитрик задумався на хвилинку та й говорить: — Добре. Хай буде по-твоєму, якщо так бажаєш. Прийшли вони до хати. Дмитрик дістав із торби диню. І справді, то був не кавун, як сподівався Сашко, а велика жовта диня.</p>
Кінцівка	<p>Дмитрик, не поспішаючи, розрізав її, вичистив на тарілку насіння і поставив перед Сашком: — Ось тобі твоя середина. Бери їж. А я з'їм решту.</p>

- Ти прочитав (прочитала) текст-розповідь. Ліворуч записано, з яких частин складається текст-розповідь.

Зачин — це невелика за обсягом частина твору.
В ній ми знайомимося з героями чи подіями твору.

Основна частина — найбільша за обсягом.

У ній розкривається основний зміст твору.

Кінцівка — невелика частина. Найчастіше в кінцівці описується, як усе закінчилось.

- З якої частини ти дізнався (дізналася), звідки прийшла мама?
- У якій частині сказано, як домовлялися брати?
- З якої частини ти довідався (довідалася), як хлопці поділили гостинець?
- Як ти гадаєш, чому Дмитрик погодився на пропозицію Сашка?
- А як ти вчинив би (вчинила б) на місці кожного з братів?
- Склади продовження оповідання (свою кінцівку).

Потренуйся виразно читати речення.

Слова, виділені курсивом, допоможуть дібрати відповідну інтонацію.

— Я буду ремонтувати іграшки, — *вигукнув* ... .

— Що сталося? — *запитала* ... .

— У мене немає сім'ї, — *плакала* ... .

— Ура! — *зраділа* ... .

Прочитай оповідання.

Анна Коршунова

СІМ — Я

— Давайте гратися в родину! Так, наче ми справжня сім'я, — запропонував Дмитрик. — Я буду татом і працюватиму водієм ось цієї великої машини.

— А я буду дідусем і ремонтуватиму онукам іграшки, — вигукнув Владик і відкрив маленьку скриньку з іграшковими інструментами.

— А я — мама, — сказала Оленка. — Я пішла до ліжечка вкладати спати маленьку донечку.

— А я — бабуся, — озвалася Маринка, — я готуватиму смачну вечерю й пектиму пиріжки!

Скоро всі діти у групі були вже не хлопчиками й дівчатками, а родичами — різними-різними. Для всіх знайшлися обов'язки в родині. І для бабусі й дідуся, і для тітоньки й дядечка, і для братиків і сестричок... Цілісіньку годину гралися діти. Ходили один до одного в гості, їздили на роботу, готували обід. Тільки маленька Ліля чомусь сумно сиділа на стільчику. Вона щось тихенько шепотіла й загинала пальчики. І раптом як заплаче!

— Лілечко, що сталося? — підбігла до дівчинки Оленка. Підійшла й Ірина Олексіївна.

— А в мене немає сім'ї. У мене тільки шість... — плакала Ліля. — Дивіться: мама — раз, тато — два, дідусь — три, бабуся — чотири, братик Богданчик — п'ять. А я — шість. І все! А треба сім! Бо ж СІМ-Я!

— **Не так уже й важливо, скільки вас у родині, — усміхнулася вихователька. — Головне, аби всі любили й поважали одні одних.**

— Ні, все одно треба сім. Неодмінно сім, — не могла заспокоїтися Ліля.

— От малеча! Ти ж не всіх порахувала, — озвався Богдан.

— Усіх-усіх! — і Ліля знову почала загинати пальчики. —

Я, ти, тато, мама, дідусь, бабуся...

— А кішка Муся?

— Але ж вона кішка, а не людина!

— То й що? — Богдан присів на стільчик поряд із Лілею. — Ти тільки подумай: ми живемо всі разом, так?

— Так.

— І Мусю любимо й поважаємо. І вона нас теж. Зустрічає всіх біля порога, грається з нами, колискову ввечері муркоче...

— Ура! — зраділа Ліля. — Виходить, що нас... Я, ти, мама, тато, дідусь, бабуся і кішка Муся. Сім! Справжня СІМ-Я!

- Де відбувалися описані події? Якого віку були діти?
- У яку гру грали діти? Як вони розподілили між собою ролі?
- Чому Ліля сумувала? Заповни таблицю (на аркуші паперу). Познач смайликами емоції Лілі в різних частинах тексту.

Частина тексту	Емоції Лілі
Зачин	
Основна частина	
Кінцівка	

- Поясни, як ти розумієш виділену частину тексту.
- Чи можна тварин вважати членами сім'ї?

Перевірте свої знання за розділом «Без сім'ї нема щастя на землі».

- Пригадай, з яких частин складається текст-розповідь.
- Який із творів справив на тебе найбільше враження? Чому?
- З яких творів узято рядки?

І радів за донечку

місяць у віконечку...

Головне, аби всі любили й поважали одні одних.

Хай буде по-твоєму, якщо так бажаєш.

- Пригадай казку Юлії Каспарової «Щоб мама не губилася». Що було б, якби мама не знайшла Хвостика?
- Народна мудрість свідчить: *Дерево тримається корінням, а людина сім'єю*. Чи погоджуєшся ти з цією думкою? Свої міркування висловлюй за зразком:

Так, я погоджуюся з цією думкою. Я вважаю, що ... , оскільки ... . Наприклад, ... Отже, ... (зроби висновок).

- **Попрацюйте разом.** Складіть «стіну слів» на тему «Моя родина».

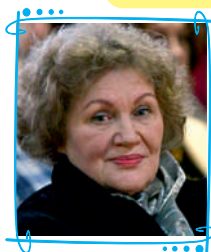

УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ — ДІТЯМ

Літературні твори, створені письменниками, називають **авторськими**. Читаючи їх, розміркувай, уявляй, приглядайся, прислухайся.

Поетична скарбничка

Авторів, які пишуть вірші, називають **поетами**. Читаючи вірші українських поетів, відчуй красу художнього слова.

Ліна Василівна Костенко народилася в сім'ї вчителів. Ще в дитинстві почала віршувати. Поетеса написала чимало творів для дорослих і дітей. Прочитай на дозвіллі збірку її віршів «Бузиновий цар».

Прочитай пари слів. Чим вони цікаві?

сте́жки — сере́жки
хилита́ла — пита́ла
хатка́ — дівча́тка

Співзвучні прикінцеві частини слів називають **римами**.

Прочитай вірш.

Ліна Костенко

ВЕРБОВІ СЕРЕЖКИ

Біля яру, біля стежки
одягла верба сережки.
Головою хилитала,
потихесеньку питала:
— Де ота біленька хатка,
що гарнесенькі дівчатка?
Хай би вибігли до стежки.
Подарую їм сережки.

- У якому темпі (повільному, помірному, швидкому) потрібно читати вірш?
- Як убралася верба? Кому вона хотіла подарувати сережки?
- Підготуйся до читання вірша вголос. Пам'ятай, що між реченнями слід робити довшу паузу, а всередині речення — коротку.
- **Попрацюйте разом.** Обговоріть, з яких рядків видно, що поета описує вербу як живу істоту.

- Прочитай назву наступного вірша й розглянь малюнок. Як ти гадаєш, про що йтиметься в цьому творі?

Прочитай вірш.

Ліна Костенко

ЧАРОДІЙНЕ СЛОВО

Хлоп'я у полі стежкою прошкує,*
метелик білий в маки залетів.
Чорненький **котик** в снопиках **мишкує**,
вони такі під сонцем золоті!
Він ловить шурхіт, шелест, шарудіння,
хапає снопик лапками двома.
А миша знає слово чародійне,
і він її ніколи не спійма.

*Пршкує — іде навпростець.

- Про яке чародійне слово йдеться у вірші? Чи можна зловити шурхіт, шелест, шарудіння?
- Визнач настрій вірша (радісний, журливий, ніжний).
- **Попрацюйте разом.** Обговоріть, що означає виділений вислів.

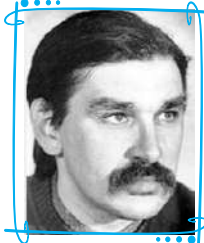
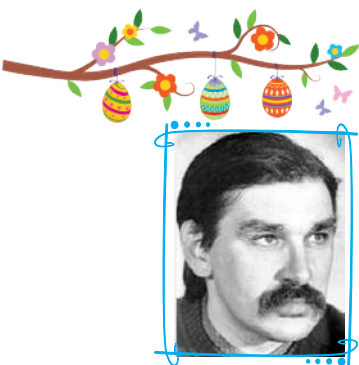
Уживай у своєму мовленні.

Іти — *рухатися, робити кроки.*

Чимчикувати — *іти, часто ступаючи.*

Плентатися — *іти (іхати) повільно, через силу.*

Анатолій Георгійович Костецький — відомий український письменник, перекладач, мовознавець. Герої його творів допитливі, непосидючі. Прочитай на дозвіллі збірки його творів «Джміль про сонечко гуде», «Все про мене», «Суперклеї Христовора Тюлькіна, або «Вас викрито — здавайтесь!».

Прочитайте вірш.

Анатолій Костецький

МОЯ КИШЕНЯ

Це — я, а це — моя кишенька,
а в ній — усе, що є у мене.
Ось — олівець,
позичений на цілий день у тата.
Ось — папірець,
надірваний і трішечки прим'ятий:
я тут Юрка намалював,
та він побачив — і порвав.
А цього човника з кори
я виріза́в години три,
щоб запускать, як буде дощик...
Але дощу нема ще й досі!
А в цій коробочці зеленій
жив цілий тиждень хрущ у мене,
та відпустив його я вчора,
бо він чомусь не їв нічого.
А це — я й сам не знаю що,
я у траві його знайшов...
Ну, от і все, що є у мене,
бо дуже вже мала кишенька!

- Що було в кишені оповідача?
- Як можна схарактеризувати власника кишеньки?
- **Попрацюйте разом.** Хлопчик стверджує, що в нього мала кишенька. Чи погоджуєтеся ви з цією думкою? Чому?

Ганна Танасівна Чубач — авторка понад 40 поетичних збірок. Це вірші й скоромовки, лічилки і тексти пісень. Ти, мабуть, знаєш «Сонячну абетку», «Черепашу Аху», «Прикмети — не секрети». Вірші Ганни Чубач перекладено багатьма мовами.

Чітко і швидко промовляй скоромовку Ганни Чубач.

Чорна ворона чорну корону.
чорній вороні І тепер ворона чорна
вчора купила коронована ворона.

Прочитай вірш.

Ганна Чубач

РОСА

Ой краса! Ну й краса!
Вранці випала роса:
на деревах, на траві,
навіть на камінчиках,
всі росинки, як живі, —
в голубих промінчиках.
Сяють, усміхаються,
скрапують, зливаються.
І радіють на листках,
і вкривають сріблом дах...

- Чи доводилося тобі спостерігати за краплинками роси? На що вони схожі?

У віршах поети часто порівнюють предмети, явища.
Такий прийом називають **порівнянням**.

Добери порівняння.
Роса на траві, наче ... .
Росинки виблискують, наче ... .

У віршах **Григорія Аврамовича Фальковича** ми знайомимося з найрізноманітнішими дійовими особами. Це і тарган-хуліган, і нечепури з нечупарами, і щедрий комар, і корова, яка любить ходити в кіно... Твори письменника дотепні, життєрадісні, привчають дітей мислити.

Послухайте авторське виконання віршів.

Прочитай вірш.

Григорій Фалькович

У комп'ютера — проблеми: потім звать сусідську кішку,
дуже він боїться Емми.   потім ждати, що вона
Бо вона хоч невеличка,   уполює гризуна.
та гидка у неї звичка: Добре, що пухнастий гість
відбирати в нього мишку,   зранку техніку не їсть.

- Які проблеми були в комп'ютера? Яку погану звичку мала Емма? Назви пари слів, які римуються. Про яку мишку йдеться у вірші? Кого автор називає пухнастим гостем?
- **Попрацюйте разом.** Обговоріть, який заголовок можна дібрати до вірша. Обґрунтуйте свою думку.

Прочитай вірш.

Григорій Фалькович

ДИТЯЧА МОВА

Щира, кльова, щедророва,
хай живе дитяча мова!
А дорослу, перерослу,
не люблю я, бо вона —
перелякана й нудна.
Та — дитяча, неледача,
хоч, буває, і заплаче,
але завжди — пречудова,
дуже класна, кольорова.
Зрозуміла квітам, звіру,
кораблю і журавлю, —
я цій мові просто вірю,
просто я її люблю.
**Всім дорослим людям знову
треба вчить дитячу мову.**

- Які ознаки дитячої мови дібрав поет? Добери свої ознаки.
- Прочитай виділене речення. Чи погоджуєшся ти з цією думкою?

Письменницю **Лесю Українку** (Ларису Петрівну Косач) знає весь світ. Виросла Леся у великій, дружній і працюватій сім'ї. Першу збірку віршів вона видала в 13 років. Чимало віршів, казок, пісень написала Леся не лише для дорослих, а й для дітей.

Прочитай уривок з поезії «На давній мотив».

Леся Українка

МЕНІ СНИЛИСЬ БІЛІ ЛЕЛІЇ

Мені снились білії лелії,
що хитались в місячному світлі,
мов гадали чарівнії мрії,
і пишались гордії, розквітлі.
І сяли дивною красою,
мов непевні, чарівничі квіти,
і блищали ясною росою,
що горіла, наче самоцвіти.

- Про що йдеться у вірші? Які порівняння використано в ньому? Що передають ці порівняння?
- Прочитай парами слова, що римуються.

Прочитайте вірш.

Леся Українка

ЯК ДИТИНОЮ, БУВАЛО...

Як дитиною, бувало,
упаду собі на лихо,
то хоч в серце біль доходив,
я собі вставала тихо.
«Що, болить?» — мене питали,
але я не признавалась —
я була малою горда, —
щоб не плакати, я сміялась.

- Про який період життя поетеси цей вірш? Які рядки вірша підтверджують, що дівчинка була сильною?
- **Попрацюйте разом.** Обговоріть, як виховувати в собі терплячість.

Оповідання про дітей

Невеликий за обсягом прозовий художній твір, у якому автор описує подію з життя одного або кількох персонажів (дійових осіб), називають **оповіданням**.

Потренуйся виразно читати речення.

Слова, виділені курсивом, допоможуть дібрати відповідну інтонацію.

— Гайда, дідусеві покажемо, — *сказав* ... .

— Чому не наша? — *здивувалися* ... .

— Та вони ж малюнок зіпсують, — *несміливо проказав* ... .

Прочитай заголовок. Поміркуй, про що може йтися в оповіданні з такою назвою.

За Оксаною Кротюк

НЕСПРАВЖНЯ ВУЛИЦЯ

Гарний день видався в Юрася з Дмитриком. Їхній дідусь їхав у крамницю і хлопців узяв із собою. Він купив їм новесенькі олівці, альбоми, ще й кульок цукерок.

Повернувшись додому, Юрась із Дмитриком не стали навіть обідати. Зразу виклали кожен перед себе віяло барвистих олівців і взялися до малювання. Ось крамниця з господарчими товарами, ось жовтенький автобус. Ось їхня вулиця. Ось берізки похитують гіллям. А ось і вони з дідусем. Несуть покупки, їдять цукерки і всі троє усміхаються. Гарні вийшли малюнки, що й казати!

Та дідусь якраз і сам зайшов до кімнати.

— Добра робота, добра, — похвалив він. — Усе схоже, тільки вулиця не наша.

— Чому не наша? — здивувалися хлопці.

— Бо папірців нема.

— Яких папірців?

— А тих, що ви по дорозі порозкидали, як цукерки їли.

Хлопці презирнулись: жартує дідусь чи сердиться?

— Та вони ж малюнок зіпсують, — несміливо проказав Дмитрик.

— А вулиці не зіпсують? — насупив брови дідусь. — Чи, може, думаєте, що вони її прикрасять? Насіяли сміття — тепер малюйте. Інакше вулиця буде несправжня, не наша буде вулиця.

Хлопці наче язики поковтали. Позиркуючи один на одного, вибралися з-за столу й побрели збирати обгортки.

- Назвіть персонажів оповідання.
- Який настрій був у хлопчиків, коли вони повернулися з крамниці?
- Як змінився їхній настрій після розмови з дідусем?
- Прочитай виділене речення. Поясни, як ти його розумієш.
- Чому оповідання має заголовок «Несправжня вулиця»?
- **Попрацюйте разом.** Запропонуйте свій заголовок. Обґрунтуйте свою думку.
- **Театралізуйте** оповідання.

Уживай у своєму мовленні.

Тягнути за язик — *випитувати інформацію.*

Тримати язик за зубами — *мовчати.*

Крутиться на кінчику язика — *знаю, але не можу згадати.*

Як корова язиком злизала — *щось безслідно зникло.*

Язик без кісток — *про надмірно балакучих людей, базік.*

Прочитай швидко.

підвода садівник оточили саджанці
прикопаємо саджати навкругі посаджені

Прочитай оповідання.

Лаврін Гроха

НАШ САД

На шкільне подвір'я в'їхала підвода. На возі сиділи старий садівник Влас Григорович і Володя.

Діти оточили підводу.

— Раз ви таке діло хороше задумали, — сказав дід Влас, — я вам найкращих саджанців смородини та агрусу привіз. Зараз ми їх прикопаємо, щоб коріння не посохло. А ви після уроків, коли пообідаєте, за роботу. Дерево любить, щоб його зразу ж у землю. А як будете саджати кущі, то добре втоптуйте землю навкруги, щоб земля за коріння взялася.

Тільки задзвонив дзвоник з уроків, діти відразу ж кинулися по домівках. Незабаром вони повернулися з лопатами в руках.

І от взяли діти до роботи. Вчителька Ольга Павлівна порадила молодшим школярам розділитися по троє. Один тримає саджанець, а двоє засипають коріння землею і втоптують її.

Незабаром усі кущі були посажені.

- З якої частини (зачину, основної частини чи кінцівки) ти дізнався (дізналася), ким працював дід Влас?
- У якій частині сказано, які саджанці привіз садівник?
- Прочитай уголос речення, у якому є назви саджанців.
- З якої частини ти довідався (довідалася) про пораду Ольги Павлівни школярам?
- **Попрацюйте разом.** Пофантазуйте, як школярі доглядатимуть за саджанцями.

Прочитай слова, подані у зразку. Що цікавого ти помітив (помітила)? Які слова «заховалися» в рядках?

Зразок: ха(**)нець (хата — танець)
 ліж(**)вдра солод(**)рзина
 гряд(**)ртопля ма(**)ленький

Прочитай оповідання.

Володимир Сенцовський

УКРАДЕНИЙ АПЕТИТ

— Тимку, йди снідати, — кличе мама.

Хлопчик лінкувато потягнувся в ліжку й солодко позіхнув:

— Не хочу...

Мама сіла скраєчку на синове ліжко:

— А я знаю, чому ти не хочеш.

— Чому? — розплющив одне око хлопчик.

— Бо в тебе не стало апетиту.

— Куди ж він подівся? — здивувався Тимко.

— Його вкрав маленький гномик Позіхайко.

Хлопчик миттю відкинув ковдру.

— А навіщо?

— Одягайся швиденько, — сказала мама. — Ось підемо надвір і дізнаємось.

Еге! Хіба тепер до сну? Тимко хутко* вдягнувся і зайчиком вистрибнув із хати.

— А ми знайдемо апетит? — запитав стривожено. — Бо мені ж тепер ніколи не хотітиметься їсти.

— Знайдемо, — заспокоїла Тимка мама. — Але для цього треба картоплю в погріб перенести.

Ще ніколи хлопчик не працював так охоче і завзято. Він накидав картоплю в корзини, а мама носила. У Тимка навіть чоло зрослося потім.

Коли скінчили роботу, хлопчик вигукнув:

— Мамо, ходімо снідати!

— От і знайшовся твій апетит, — усміхнулася мама.

*Хутко — швидко.

- Назви персонажів оповідання. Розкажи, яким ти уявляєш Тимка. Де ж насправді подівся апетит хлопчика?
- Що означає вислів *чоло зрослося потім*?
- Як «знайшовся» апетит?
- **Попрацюйте разом.** Прочитайте оповідання в особах.

Прочитай і відгадай загадку.

В хаті я мишей ганяю,
вуса ще з дитинства маю,
лапками чешуся щодня,
я пухнасте ... .

- Прочитай заголовок оповідання. Про що може йтися в тексті з такою назвою? Кого називають «знайдою»?

Прочитай оповідання.

Вікторія Кохан

ЗНАЙДИ

Теплого осіннього дня ватага хлопців гуляла на березі річки. Друзі часто проводили час разом, подорожуючи мальовничими околицями міста.

Раптом Юра вигукнув: «Ідіть сюди швидше!»

На березі, просто біля кромки води, хлопчики побачили кошик. А в ньому — вісьмох крихітних кошенят, галасливих і мокрих. Як же вони сюди потрапили?

Хлопці вирішили віднести їх до Сашка. Він знає, як доглядати за кошенятами, адже в нього вдома дуже довго живе кішка Димка.

Мама Сашка, побачивши знайд, сплеснула руками. Що ж робити з такими крихітками?! Адже вони такі маленькі, навіть не вміють їсти з блюдечка.

Кошенят зігріли. А годували їх молоком із невеликого шприца. Малюків довелося перекладати з коробки до коробки, щоб нагодувати всіх і нікого не переплутати. Вони жадібно накинулися на їжу. А після заснули, збившись в одну пухнасту купку.

А що ж Димка? Вона насторожено спостерігала за незнайомою волохатою істотою, що копошилася й пищала. У кішки навіть шерсть стала дибки на загривку. Сашко погладив її, щоб заспокоїти, але вона все одно трохи хвилювалася.

Час було подбати про подальшу долю кошенят. Хлопці розповіли всім друзям і знайомим про свою знахідку. А Сашко і Русик розмістили фотографії й повідомлення в інтернеті.

Й уявіть собі, багато людей відгукнулося! Вони дзвонили, розпитували, пропонували допомогу. На диво, протягом усього лише одного тижня для сімох кошенят вдалося знайти нових господарів. Причому то були різні люди: і підлітки, і дорослі, і хлопці, й дівчата. А одна жінка взяла відразу двох малюків, щоб вони не сумували.

Тільки одна кішечка, найменша, затрималася в Сашка довше за всіх. Він устиг звикнути до неї. І назвав Лялечкою. Навіть Димка полюбила крихітку і піклувалася про неї: вилизувала, носила в зубах і зігрівала уві сні. Але з часом і Лялечку із задоволенням взяла до себе одна добра жінка.

Пухнасті крихітки подарували Сашкові можливість спілкування з пречудовими людьми. Тепер малюки можуть зігріти любов'ю дбайливі руки і добрі серця своїх нових господарів. Однодумці спілкуються, розповідають, як підростають кошенята, надсилають одні одним фотографії.

- Назви персонажів оповідання. Як кошенята могли потрапити до річки?
- Чому кошенят віднесли саме до Сашка? Як відреагувала Сашкова мама на знахідку? Як поводитися Димка спочатку та згодом? Як діти подбали про подальшу долю кошенят? Підтвердуй свої думки реченнями з тексту.
- Що ти зрозумів (зрозуміла), прочитавши оповідання?
- Чи доводилося тобі знаходити безпритульних тварин?
- **Попрацюйте разом.** Складіть оголошення про знайдену (або загублену) домашню тварину.

Перевірте свої знання за розділом «Українські письменники — дітям».

- Які твори називають авторськими?
- Що називають оповіданням?
- Чим вірші відрізняються від оповідань?
- Вірші яких авторів тобі хотілося б прочитати?
- Хто написав вірш «Чародійне слово»?
- Хто написав оповідання «Несправжня вулиця»?
- З яких творів узято рядки?

...То хоч в серце біль доходив,
я собі вставала тихо.

Хлопці вибралися з-за столу й побрели збирати обгортки.
Однодумці спілкуються, розповідають, як підростають кошенята, надсилають одні одним фотографії.

... Я тут Юрка намалював,
та він побачив — і порвав.

- Головною думкою якого твору може бути прислів'я «*Пороби до поту, то й поїси в охоту*»?
- Якими висловами, прислів'ями збагатилося твоє мовлення?

ЗДРАСТУЙ, ЗИМОНЬКО-ЗИМА!

Відгадай загадку. Які прикмети допомогли її відгадати?

Кружляє ніжно-білий пух,
мінє зайчик свій кожух,
вдягає лиска рукавички,
співають весело синички,
ведмідь в барлозі вже дрима.
Яка пора, скажіть? ... .

Перегляньте відеоролик «Зимова магія пейзажу*».

*Пейзаж — картина природи.

- Який настрій у тебе після перегляду? Як музичний супровід допомагає сприймати картини зимової краси?
- **Попрацюйте разом.** Обговоріть, як художники, композитори, письменники передають свої відчуття краси природи.

Прочитай оповідання.

Василь Сухомлинський

ЯК ДЗВЕНЯТЬ СНІЖИНКИ

Це було зимового вечора. Сонце сховалось за обрій. Зарожевів сніговий килим. Стало тихо-тихо. Замерехтіли зорі в глибокому небі.

Раптом з півночі насунула чорна хмара. Пливе над снігами. Потемнів сніговий килим. Падають сніжинки на землю. Тихо лягають на поле, на ліс, на дорогу. Я прислухаюсь до тихого снігопаду і чую ніжний дзвін. Немов десь далеко-далеко бринить велика кришталева чаша, до якої доторкається срібний молоточок.

Що воно дзвонить? Іду, прислухаюся. Дзвін лине від маленької ялинки, що росте у нас на шкільному подвір'ї. Вслухаюся і дивуюся. То дзвенять маленькі сніжинки. Вісять на ялинкових гілочках, доторкаються одна до другої, немов срібні дзвіночки. І дзвенять, дзвенять, аж місяць прислухається.

Опис — це текст, який дає словесне зображення предмета. Описують речі, тварин, пейзаж, людину, подію тощо.

- Яку пору доби описує Василь Сухомлинський?
- Як змінювався колір снігового килиму?
- До чого прислухався оповідач? Що його дивувало?
- Чи можна твір «Як дзвенять сніжинки» назвати описом?
- **Попрацюйте разом.** Доповніть словосполучення порівняннями.

Сніжинки дзвенять, наче ... . Сніговий килим став, наче ... .

Богдан Кузів. **Ранкові пліткарки** (репродукція)

- Розглянь репродукцію картини українського художника Богдана Кузіва «Ранкові пліткарки». Якими кольорами художник передав красу зимового настрою?
- Кого художник назвав «ранковими пліткарками»?

Прочитай і відгадай загадки.

Сіра шубка із пір'їн,
на морозі жвавий він.
Не орел цей стрибунець.
Хто це, діти? ... .

Жовтогруді щибетушки,
мають чорні капелюшки,
сірі лапки, білі щічки,
називаються ... .

- Які слова допомогли тобі відгадати загадки?
- Як одним словом назвати слова-відгадки?

Прочитай заголовок вірша. Здогадайся, про кого йтиметься.

Грицько Бойко

ПРИЛІТАЙТЕ ПІД ВІКНО

Сніг-сніжок! Сніг-сніжок!
 На снігу сліди пташок.
 Це горобчики стрибали,
 мабуть, їстоньки шукали.
 Та поживи, бач, нема,
 замела усе зима...
 Ой ви, пташки куцохвості,
 наші друзі, наші гості,
 прилітайте під вікно —
 є в кормушці вам пшоно.

- Як автор звертається до пташок? Як він називає горобчиків?
- Які почуття в тебе викликав вірш?

Прочитайте оповідання.

За Петром Панчем

СИНІЧКА Й ГОРОБЕЦЬ

Скінчилося літо, ночі стали холодні. Ластівки відлетіли у вирій. Зраділи горобці, що тепер легко буде захопити їхнє гніздо. Тільки їх не вистачало на всіх. Чую, галас, крик: скубтись почали, аж пір'я летить.

Один горобець був найбільш горластий, найбільш дзьобастий. Усіх переміг і захопив найкраще гніздо над моїм вікном. Радий, веселий: тепер буде куди сховатись від холоду. А надворі заходила зима. Почав уже й сніг летіти.

Горобець випурхне із гнізда, сяде на гілку, почистить носик, покрутиться — холодно, і назад у тепле гніздо. Ніякий мороз не страшний. Тільки їсти нічого, горобець і бурчить:

— Скрізь, скрізь, скрізь зима: ні тобі хлібця, ні тобі кашки, навіть мушки нема...

Прилетіла синичка. Жовта сорочка, чорна маніжка*, наче до театру зібралась. А надворі віхола, а надворі сніг... І, мабуть, вона задубіла, бо жалісно зацвірінькала. А мені вчувається, що вона просить горобця:

— Пустити погрітись!

Визирнув горобець із гнізда і байдуже відказує:

— Зроби собі так, як я. Соломки наноси, пір'ячко постели та й грійся, скільки хочеш.

— Наче ти робив. Це ж не твоє гніздечко, а ластів'яче.

Горобець тільки пхекнув:

— Ну то поспівай мені, тоді пушу. Тільки щоб тоненько.

А в синички був голосок, як волосок, витягла вперед голівку й зацвірінькала:

Я по лісу літаю,
я по стежці стрибаю.
Там десь мушку впіймаю
і жучка не минаю,
цвінь-цвірінь!..

Прислухалась, аж горобець хропе на все гніздо. Заснув! Синичка з гілочки на гілочку — і в гніздо. Аж цвірінькнула на radoщах, що так тепло. Це почув горобець і прокинувся.

— Хто тут? — закричав.

— Це я — синичка!

— Мені й без тебе тут тісно, геть, геть!

І ну бити її крильцями. До того розходився, до того розгнівався, що аж гніздо розвалив. Так і посипалось на сніг, а соломка й пір'ячко за вітром полетіли. Мало й горобець не гепнув на землю. Добре, що був близько бузок.

Сів на гілку й захникав**:

— Скрізь, скрізь, скрізь зима, і хатки вже нема...

А синичка тільки цвірінькнула і полетіла.

*Маніжка — нагрудник до чоловічої сорочки.

**Хникати — говорити плаксивим голосом.

- Назви дійових осіб твору. Як горобець рятувався від зими? А синичка? Знайди в тексті речення, у якому описана синичка. Порівняй його із загадкою на с. 52.
- **Попрацюйте разом.** Які риси характеру проявили пташки? Заповніть таблицю (на аркуші).

Горобець	Синичка

Прочитай вірш.

Катерина Перелісна

СНІЖИНКИ

Закрутилися сніжинки, | Голі кущики прикрили, |
 як метелики прудкі, | припушили моріжок |
 прилетіли до ялинки | і доріжку побілили. | |
 й почепились на гілки. | | Зовсім інший став садок!

- Чим зачарувала краса сніжинок поетесу? Чи доводилося тобі спостерігати за сніжинками? Розкажи.

Уживай у своєму мовленні.

Снігопад — *пороша*.

Заметіль — *метелиця, хуртовина, завірюха*.

Щоб прочитати виразно вірш, потрібно визначити його **настрій** та вибрати **темп** читання (повільний, сповільнений, звичайний, пришвидшений, швидкий); дотримувати **пауз** (малих | , великих | |); з більшою силою голосу виділяти важливі слова.

Прочитай вірш. Намагайся голосом передати настрій вірша.

Марія Пономаренко

ПОДАРУНОК

Сніговик для сніговички |
 сплів із снігу рукавички. | |
 Попросила сніговичка: | |
 — Подаруй ще й черевички |
 із бурульок крижаних, |
 буду ковзати на них.

Прочитай оповідання.

Ярослав Стельмах

САНЧАТА

Спускалися ми з Митьком на санчатах. Уже всі розішлись, а ми собі катаємось.

Нарешті вирішили йти додому. Дивимось — дядечко з паличкою до нас прямує.

— Мені, — каже, — хлопчики, незручно дуже, але взув я старі черевики, а вони ковзкі. Боюсь, не піднімуся нагору, впаду. Мені дуже незручно, — повторює, — але чи не змогли б ви мене на гору оцю підвезти?

Йому, мабуть, теж додому потрібно було, як і нам.

Ми трохи розгубились — нас дорослі катали на санчатах, це правда, а от ми їх — ніколи. Я і кажу:

— Звичайно, можемо! Сідайте, будь ласка.

От веземо дядечка, а він іще ззаду паличкою своєю підштовхує. Тільки виїхали — тіточка якась біжить.

— **Що**, — кричить, — **зламав?**

А ми їй:

— **Та ні! Він хоч і важкий, але санчата теж міцні, будь-кого витримають. Так що ви не хвилюйтеся, не зламав.**

— Нічого я не зламав. Просто слизько дуже, от я і попросив хлоп'ят підвезти.

Тут і ми зрозуміли, що вона зовсім не про санчата питала.

Тіточка взяла його під руку, і вони пішли. «Спасибі» сказали.

А ми думаємо: «Раз на гору вже зайшли, то ще раз спустимось».

Спустилися. Стоїмо, чекаємо — може, ще когось підвезти потрібно. Довго чекали — ніхто не просить. Бачимо — бабуся йде.

Ми до неї.

— Чи не треба вас на гору підвезти?

А вона ступнула назад і каже:

— Ви вже краще самі катайтесь, а то ще завезете на гору, а там відпустите.

Чи то вона так пожартувала — незрозуміло.

Ми тоді ще раз з'їхали. Уже стемніло, а нікого так і нема.

Ми й пішли собі додому.

«Нічого, — думаємо, — завтра теж прийдемо кататися.

От тоді, може, кого-небудь і підвеземо!»

- Назви персонажів оповідання. Про які зимові розваги дітей йдеться в тексті?
- Прочитай виділені речення. Поміркуй, що мав на увазі кожний персонаж.
- Чому бабуся відмовилася їхати на санчатах?
- **Попрацюйте разом.** Обговоріть, чи корисну справу зробили хлопці. Що ви робили б по-іншому?
- Як ти любиш розважатись узимку? Розкажи про це в класі.

Уживай у своєму мовленні.

- Сонце блищить, а мороз тріщить.
- Зимовий деньок, як комарів носок.
- Лиха тому зима, в кого кожуха нема.

Навчися швидко і чітко промовляти скоромовку.

Притрусив сніжок стіг сіна
і санчата притрусив.

Уже снігу — по коліна,
а він сипле з усіх сил!

Прочитай оповідання.

Юлія Смаль

ПРО ХОМ'ЯКА ТИМКА

Настала зима. Вона не лякала маленького рудого хом'ячка Тимка, який жив на підвіконні у власній клітці. У його затишному кубельці завжди було тепло, і він майже весь час спав. Прокинеться, визирне, подивиться, що в світі робиться, побачить, як вітер хитає голі дерева або мете хурделиця, і знову йде спати. Та одного разу Тимко прокинувся від незвичних звуків — хтось стукав у вікно. Він здивовано виліз дивитися, що сталося. За вікном надутий, замерзлий горобець. Від голоду і холоду він тремтів і тулився до шибки, щоб хоч трошки зігрітися. Тимкові стало дуже шкода маленького горобчика, та що ж він міг удіяти?..

Аж надумав він покликати своїх найкращих друзів — Катрусю і Максимка. Вони добрі, щодня годують хом'ячка — може, придумають, як допомогти бідолашній пташці? Тимко подумав, подумав і заходився гукати господарів. Бігав по клітці, дряпав лапками папір, голосно гукав.

На шум до кімнати зазирнула Катруся. Підійшла до клітки і теж побачила замерзлого за вікном горобця.

— Ой, бідолашний, голодний, напевно, замерз зовсім. Максиме, а йди-но сюди!

— Що сталося?

— Та дивись, тут пташина, їй холодно і, напевно, вона дуже голодна.

— Чекай, я миттю, — Максим вибіг з кімнати, а за хвилину повернувся зі жменькою пшона. Відчинив квартиру і сипнув здивованому горобчикові.

Горобець недовірливо дзьобнув одну зернинку, а потім радісно склював іще кілька.

Зупинився і злетів з підвіконня, щоб одразу повернутися з друзями. Горобці поїли і почали весело цвірінкати біля віконця, дякуючи.

— Напевно, треба було б зробити годівничку, — сказав Максим.

— Давай зробимо!

Діти заходилися робити годівничку, щоб і міцна, і досить велика. А хом'ячок Тимко спокійно заснув знов у своєму кубельці. Добре, що в нього такі гарні друзі!

- Чому горобчик стукав у вікно? Як Тимко «кликав» господарів?
- Хто врятував пташку? Як діти вирішили допомагати птахам? Прочитай.
- Чи допомагаєш ти птахам узимку? Розкажи, як саме.
- **Попрацюйте разом.** Складіть поради «Як допомогти птахам узимку».

Прочитай лічилку.

Марина Дружиніна

ЯЛИНКОВА ЛІЧИЛКА

Ми чіпляли на ялинку
кульки, дощик, мандаринки,
шишки, хлопавки, горішки

і смачних цукерок трішки,
а іще поглянь сюди:
є гірлянди в три ряди!

- Чим діти прикрашали ялинку?

Прочитай оповідання.

За Тарасом Кіньком

ЯК ДВАНАДЦЯТЬ МІСЯЦІВ НОВИЙ РІК ВИРЯДЖАЛИ

Ступив Новий рік на Землю, а його дванадцяттеро братів хлібом-сіллю зустрічають.

— Знаю вас, — каже. — Ви — дванадцять братів, дванадцять місяців. Який у вас клопіт?

— А ти вислухай, — одказують. — Колись люди міряли час від літа до літа, від зими до зими. Ще й понині кажуть не «скільки років», а «скільки літ, скільки зим». Вони й гадки не мали ні про місяці, ні про роки, ні про осені, ні про весни. Знали тільки тепло й холод. А почали скотарством займатися, землю орати — по-іншому до всього придивлятися стали. Пішов сік у беріз під корою — то вже білокорий березень настав. З'явилися квіточки — квітень. Трава на випасах зазеленіла — пора травня прийшла, комашня-черва з'явилася — червень на порі, липа зацвіла — липень на дворі...

— А ви — серпень?.. — мовив Новий рік. — Женця по брилю і серпу знати.

— То так, — усміхнувся серпень. — Тільки я тепер на комбайні жнивую. Нас неважко впізнати: за кожного його вбрання й зріст говорять. Осінні — в багряних плащах. Зимові — сиві.

Познайомилися вони, далі мову ведуть.

— Ділити рік на місяці люди тоді почали, коли стали орати, сіяти. Що ж їх спонукало ще точніше лік часу вести? А от що. Скажімо, зібрали урожай. А як його так розподілити, щоб до наступного урожаю вистачило? Коли орати? Коли сіяти? Стали люди до всього пильно придивлятися. Коли птахи відлітають, коли вертаються, коли хмари дощ носять... Багато прикмет спостерегли. Зрештою, у пригоді їм став Місяць.

По ньому й сякий-такий календар злагодили. Міняється Місяць: то росте він, то старіє. Коли дванадцять разів Місяць дідом і молодиком побуває, то всі пори року пройдуть. Знову рік на коло своє стає. Відтоді й ми, дванадцять місяців, дванадцять братів, по черзі правимо. Від Місяця й самі місяцями називаємось. Ну, забалакалися ми. Час тобі в дорогу. Чекають вже тебе дорослі й малі.

З тим поскидали шапки, вклонилися гостеві дванадцять місяців і провели Новий рік у дорогу.

- Що цікавого ти дізнався (дізналася) з тексту? Прочитай, від яких слів утворилися назви місяців. Пригадай, який місяць перший у році. Чому його так чекають діти й дорослі?
- **Попрацюйте разом.** Обговоріть, яку ялинку найкраще прикрашати.

Уживай у своєму мовленні.

Скільки літ, скільки зим — *так вітаються люди, які давно не бачилися.*

Січень на свята багатий. Під час різдвяних свят ватаги дітей ходять від хати до хати, колядують. **Колядки** — це величальні пісні. **Коляда** — це винагорода за виконання такої пісні.

Послухайте колядку «Прилетіли ангелята».

- Які колядки ти знаєш?

Прочитай колядки. Одну колядку вивчи напам'ять.

РІЗДВЯНІ КОЛЯДКИ

Коляду для вас співаю,
дай вам Боже урожаю,
щедрих нив, садів квітучих,
зірку в небі на Святвечір
для дорослих і малечі.
Коляда моя лунає,
увесь світ з Різдвом вітає.

Дай, Боже, вечір добрий!
Дайте пиріг довгий.
А хоч коротенький,
так мачку повненький,
без ручок, без ніжок,
щоб не побіг у сніжок!
Та не ламайте,
та по цілому давайте.

Перевірте свої знання за розділом «Здрастуй, зимонько-зима!»

- Про яких пташок розповідають твори розділу? Яких ще пташок можна побачити взимку? Опиши (усно) одну з них.
- З яких творів узято рядки?

Колись люди міряли час від літа до літа, від зими до зими.
Я по лісу літаю,
я по стежці стрибаю.
Там десь мушку впіймаю
і жучка не мінаю,...

- Якими висловами, прислів'ями збагатилося твоє мовлення?
- Які порівняння запам'яталися тобі?
- **Попрацюйте разом.** Пригадайте твір Юлії Смаль «Про хом'яка Тимка». Обговоріть, як могло б закінчитися оповідання, якби Тимко не привернув увагу господарів.
- **Попрацюйте разом.** Складіть «стіну зимових слів».

КАЗКИ МАЛЕНЬКІ, А РОЗУМУ В НИХ БАГАТО

Українські народні казки

Казка — це давній вид усної народної творчості. З казками ми знайомимося ще тоді, коли й говорити добре не вміємо. Дійові особи казок навчають нас бути добрими, сильними, чесними, сміливими. Улюблені казкові герої перемагають зло, карають хитрих, лукавих.

Навчися швидко читати слова.

Правильно наголошуй їх, коли читатимеш казку.

дірки

плáкати

шкодá

сніженьку

зимóвий

сіре́нький

- Прочитай заголовок казки і поміркуй, про що може йтися в казці з таким заголовком.

Послухай казку.

- Чи справдилися твої передбачення?
- Назви дійових осіб казки.

Прочитай казку.

Українська народна казка

СНІГ І ЗАЄЦЬ

Каже сніг зайцеві:

— Чогось мені голова заболіла.

— Мабуть, ти танеш, тим тобі й голова заболіла, — сказав заєць. Сів на пеньок і гірко заплакав.

— Шкода, шкода мені тебе, сніженьку. Я все по снігу бігав, круглі дірки робив. Від лисиці, від вовка, від мисливця в сніг заривався, ховався.

Як я тепер без тебе житиму? Піду до господаря лісу, проситиму, хай він тебе, сніженьку, збереже для мене.

Та й став заєць плакати, господаря лісу просити. А сонце вже високо ходить, добре припікає. Сніг тане, з гір потоками біжить.

Почув зайця господар лісу. Прохання його вислухав та й каже:

— Із сонцем змагатись не берусь, снігу зберегти не можу. Зате кожушок твій білий зміню на сіренький. Буде тобі влітку легко ховатись між сухого листу, кущів та трави. Ніхто тебе не побачить.

Зрадів заєць. Та з того часу щоразу й міняє зимовий кожушок на літній.

- Як змінювався настрій зайця? Від кого заєць ховався в снігу?
- Хто почув зайця? Поміркуй, як могла б закінчитися казка, якби господар лісу зберіг сніг для зайця.

На уроці не сумуй, швидко слова розшифруй.

к а ч с и л и   с о л і ч о к
н ь п і в е   к о т ь б а

Послухай казку.

- Назви дійових осіб казки.
- Чи вдалося півневі перехитрити лисицю?

Прочитай казку.

Українська народна казка

ХИТРИЙ ПІВЕНЬ

Півень, тріпочучи крилами, злетів на пліт і почав на все горло кукурікати. Із сусіднього лісочка підкралася лисичка.

— День добрий! — гукнула вона. — Почула, як ти гарно кукурікаєш. Чудовий у тебе голос. Тільки не знаю, чи вмієш ти так співати, як співав твій батько.

— А як же співав мій батько?

— Він на одній нозі ходив по плоту і, заплющивши одне око, так гарно кукурікав, що й ну...

— І я зможу! — сказав півень, випрямився, заплющив око і почав кукурікати.

— А чи зможеш ти стояти на одній нозі і, заплющивши очі, співати?

— Зможу! — крикнув півень.

Та тільки заплющив він очі, як лисиця підскочила і схопила його.

Понесла лисиця його в ліс і хотіла вже з'їсти, а він і каже:

— Твоя мати не так робила!

— А як же вона робила? — спитала лисиця.

— Схопивши півня, вона, перш ніж розірвати його, мала звичку співати.

— Я вся вдалася в матір! — промовила лисиця. Заплющивши очі, вона почала щось шепотіти. Півень тільки цього й чекав: змахнув крилами, злетів і сів на дерево.

— Ось тобі й маєш, півень мене перехитрив, — облизавшись, промовила лисиця, зітхнула і голодна подалася в ліс.

- Хто з дійових осіб безтурботний і довірливий, а хто — підступний і хитрий? З якої частини тексту (зачину, основної частини чи кінцівки) ти дізнався (дізналася), як співав батько півня?
- У якій частині казки лисичка визнала, що півень її перехитрив?
- **Попрацюйте разом.** Обговоріть, на скільки частин можна поділити текст казки. Доберіть заголовки до кожної частини. Міркуйте так:

У першій частині йдеться про ... Її можна назвати «Зустріч півня з ...».

У другій частині йдеться про ... Її можна назвати «...».

У третій частині йдеться про ... Її можна назвати «...».

Збагачуй своє мовлення. Про кого так кажуть?

- Хитрий, як лисиця.
- І на хитру лисицю капкан знайдеться.
- З лисами і сам лисом станеш.

Читай скоромовку спочатку повільно, потім — швидше, а відтак — дуже швидко.

Мишка раз прийшла до кішки,
уклонилась кішці в ніжки,
кішці — смішки,
мишці — нітрішки.

Послухай казку.

- Назви дійових осіб казки.
- За що кицька лаяла кошеня?

Прочитай казку.

Українська народна казка

НЕРОЗУМНЕ КОШЕНЯ

Принесла кицька мишеня і каже кошеняті:

— Ось тобі, грайся, учись миші ловити.

І пішла. Кошеня торкнуло лапкою мишку раз, удруге. Лежить мишка і не поворухнеться. Схопило злегка зубами, а мишка:

— Ой, ой! Мені ж боляче!

Кошеня розціпило зуби, а лапою мишку тримає.

— Відпусти мене, — просить мишка.

— Не можу, — каже кошеня, — мене мама буде сварити.

— Моя теж сваритиме, якщо я не прийду.

— То твоя мама, а то — моя! Вона буває дуже зла, як розгнівається, — каже кошеня.

— А що ти зі мною зробиш?

— Повчусь, як миші ловити, а тоді мама прийде, скаже, що робити.

— Хіба так учаться? — пропищала мишка.

— А як? — дивується кошеня.

— А так: я буду тікати, а ти наздоганяй — як у квача грають.

— Це цікаво, — погодилося кошеня.

— І дуже весело, — пропищала мишка. — Я як долічу до трьох, ти зразу ж мене відпускаяй.

І тільки кошеня відняло лапу, мишка шусть — і нема. Як вітром здуло.

Ох, і лаяла кицька кошеня, щоб пам'ятало науку.

- Для чого кицька дала кошеняті мишеня? Чому мишеня запропонувало кошеняті погратися?
- Доповніть речення: *Якби кошеня не послухало мишку, то ...*
- Про кого з дійових осіб казки можна сказати «*Уміє зуби заговорити*»?
- **Попрацюйте разом.** Поставте одні одним кілька запитань за змістом казки.

Навчися швидко читати слова.

ведмідь

недаром

перешкоджає

печера

глузувати

розлютився

Прочитай казку.

Українська народна казка

ВЕДМІДЬ І ЧЕРВ'ЯК

Ведмідь облюбував собі одну печеру. Перед нею було велике дерево. Ростучи та товстіючи, воно щораз більше заступало вхід у печеру.

Одного дня розлютився ведмідь на дерево й хотів його звалити. Побачив це черв'як і сказав ведмедеві:

— Ти думаєш, що звалиш його власною силою? Ні. Якщо воно тобі перешкоджає, знайди інше місце. А я звалю це дерево.

Ведмідь розсміявся та став глузувати з черв'яка:

— Краще мовчи! Як ти, такий малий, можеш звалити дерево, що я його не можу звалити?

— Поживемо — побачимо! — сказав черв'як, й уліз у дерево. Ще й рік не минув, як він звалив його. Тоді кликнув ведмедя і сказав йому:

— Ти дужчий від багатьох звірів, звалиш коня й вола. Але хто з нас двох сильніший — ти, великий, чи я, маленький?

— Я сильніший, — відповів ведмідь. — Але не міг звалити дерева відразу, бо тоді ослаб. А так, як ти, валити цілий рік — то не штука!..

Черв'як сказав йому:

— Е, крутиш, мій ведмедикуну! Моя сила певніша, хоч і повільна. Бо недаром каже прислів'я: «Мала крапля і скелю руйнує».

- Назви дійових осіб казки. Прочитай розмову ведмедя і черв'яка. Як сприйняв ведмідь слова черв'яка?
- Знайди в тексті зачин, основну частину і кінцівку.
- Знайди речення, яке передає головну думку казки. Чи погоджуєшся ти з цією думкою? Свої міркування висловлюй за зразком:

Так, я погоджуюся (ні, я не погоджуюся) з цією думкою.

Я вважаю, що ... , оскільки ... . Наприклад, ... Отже, ... (зроби висновок) .

Збагачуй своє мовлення. Запам'ятай прислів'я.

- Казку прочитав — на крилах політав.
- Поки ледачий байдики б'є, розумний з казок знання бере.

Казки народів Європи

Кожен народ має свої казки. Ознайомся з казками народів Європи. Запам'ятовуй, які звірі бувають дійовими особами казок.

Навчися швидко читати слова. Пригадай назви казок, у яких ці тварини були дійовими особами.

за́єць	лиси́чка	ведмі́дь
воро́на	вовк	лось
білочка	соро́ка	коза́

Прочитай казку.

Німецька народна казка

ПУХКЕНЬКИЙ МЛИНЕЦЬ

Жили-поживали три бабусі. Якось їм дуже захотілося поласувати пухкеньким млинцем. Отож вирішили спекти. Одна бабуся принесла яйце, друга — молоко, а третя — борошно й олію. Господині швиденько замісили тісто й поставили в розжарену пічку. Коли млинець став пухкеньким і рум'яним, то несподівано потягнувся на пательні, звисився через край і — втік! Бабусі від подиву аж оторопіли. Швидко-швидко вузьенькою стежиною млинець покотився до лісу. Коли це назустріч — зайчик.

— Агов! Пухкенький, ану, стій! — крикнув вухань. — Зараз тебе з'їм!

— Я від трьох бабусь утік, — усміхнувся рум'яний. — То невже від зайчика-побігайчика не наважуся?

І помчав далі. Не встиг далеко відкотитися, аж назустріч — вовк:

— Агов! Пухкенький, зачекай! Зараз тобою пообідаю!

— Я від трьох бабусь утік і від побігайчика! — весело крутнувся навколо сіроманця мандрівник. — То невже вовка-зубаня злякаюся?

І покотився. Аж ось на стежині коза мекає:

— Агов! Пухкенький, ану, стій! Хочу скуштувати тебе!

— Я від трьох бабусь утік, і від побігайчика, і від зубаня! —
сміється-заливається рум'яний. — Невже від кози-дерези не
сховаюся?

І, перестрибуючи пеньочки та горбочки, покотився далі.
Раптом на дорогу вибіг кінь.

— Агов! Пухкенький, зупинися! — заіржав гривастий. —
Зараз тебе з'їм!

— Я від трьох бабусь утік, і від побігайчика, і від зубаня,
і від дерези! Невже від коня-топтуна не наважуся?

І покотився далі. Аж назустріч дикий кабан мчить
і вищить:

— Ані руш із місця, пухкенький! Хочу тобою поласувати!

— Я від трьох бабусь утік, і від побігайчика, і від зубаня,
і від дерези, і від топтуна! — сміється веселун. — Невже від
вепра-хрюкана не наважуся?

І помчав далі. Котиться мандрівник, навколо озиряється.
Аж назустріч — троє малюків. Бідолашні цілий день гриби
збирали, потомилися та зголодніли.

— Млинчику, зачекай, будь ласка! У нас за цілий день
крихти в роті не було!

І тоді пухкенький заскочив дітям у кошик і дозволив себе
з'їсти.

- Який народ склав цю казку? До якої української народної казки вона подібна? Хто головна дійова особа казки?
- Перелічи, які дії виконував пухкенький млинець. Яка вдача була у млинця?
- Поміркуй, як по-іншому можна назвати казку.
- До якого епізоду казки художник намалював ілюстрацію? Прочитай.
- **Проведи дослідження.** Яких тварин зустрів на своєму шляху пухкенький млинець? А Колобок?

Прочитай заголовок казки.

- Чи доводилося тобі з кимось обмінюватися речами, іграшками? Чи доцільно було це робити?
- Поміркуй, про що може йтися в казці з таким заголовком.

Прочитай казку.

Білоруська народна казка

ЯК ЛОСЬ ІЗ ЛИСИЧКОЮ НОГАМИ МІНЯВСЯ

Одного разу зустрілися в лісі Лось і Лисиця.

— Що нового? — запитує Лисиця.

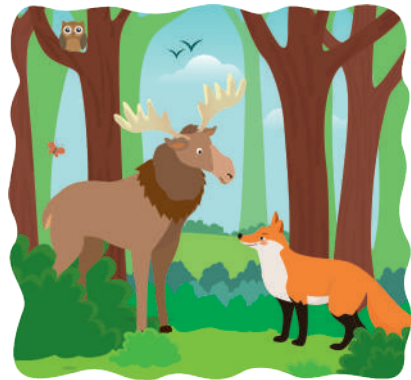
— Та нічого втішного, — каже Лось. — Учора за мною мисливець гнався, а я своїми довгими ногами все за кущі перепинався. Ледве втік. Біда мені з такими ногами цибатими.

— Та й мені зі своїми короткими не солодко. То в траві заплутаюся, то кігтями за папороть зачеплюся. Давай ми з тобою, Лося, ногами поміняємося.

— Давай! — зрадив Лось.

Так вони й зробили.

Наступного дня Лисиця побігла в село, щоб півника собі на вечерю вкрасти. Але де там! Хіба можна на цибатих лосиних ногах під двері в курник підлізти! Так і подибала Лисиця назад у ліс голодна. Аж

бачить: Лось на її коротких лапах незграбно підстрибує, хоче молоденьку гілочку осики дістати. Тільки ж не вдається небораку дострибнути.

— Нащо я ногами мінявся? — бідкається Лось. — Помру тепер з голоду.

Почула це Лисиця, зраділа, почала просити Лося знову ногами помінятися. Відтоді й zostалися в Лося дужі ноги з міцними копитами, а в Лисиці — короткі прудкі лапи з гострими пазурами.

- Який народ склав цю казку? Назви дійових осіб казки. Чому звірі вирішили мінятися ногами? Чи були вони задоволені своїм обміном? Обґрунтуй свою думку.
- **Проведи дослідження.** Уяви себе лисицею, яка на лосиних ногах прийшла в курник на полювання. Розкажи про свої відчуття.

З'єднай слова-навпаки.

малюк	далеко
близько	радісні
засмучені	велетень

Прочитай казку.

Болгарська народна казка

ЛИХЕ СЛОВО НЕ ЗАБУВАЄТЬСЯ

Жили собі в лісовій печері маленькі ведмежата з мамою. Якось неподалік того місця лісоруб рубав дрова й помітив, як із кущів вилізло клишоноге ведмежа та зачепилося за колючу гілку малини. Шкода стало лісорубові бурого малюка, тому взяв на руки й відніс до печери.

Ведмедиця подякувала за доброту та запропонувала:

— Хочеш, станемо друзями?

Чоловік погодився, хоча й боявся хижачки. А згодом звик до неї, і потоваришували по-справжньому. Щоразу, як приходив до лісу, ведмедиця допомагала складати на віз дрова, а тоді домовлялися знову зустрітися біля печери, щоб посмакувати гостинці, які приготували одне одному, та по-приятельськи побесідувати.

А якось чоловік сказав ведмедиці:

— Добра з тебе товаришка, усім подобаєшся, та серцем відчуваю: маєш у вдачі щось лихе.

Лісоруб навіть не подумав, що образить ведмедицю. А бурій так боляче стало, що попросила:

— З усієї сили вдар мене сокирою по лапі, інакше з'їм!

Чоловік розгубився та почав пояснювати приятельці:

— Я не можу заподіяти тобі болю!

А бура знову своє:

— Не вдариш — з'їм!

Бачить чоловік, що ведмедиця не поступиться, то замахнувся і вдарив сокирою по лапі.

Засмучені, розійшлися вони, домовившись, що, як і завжди, побачаться біля печери. Скільки не приходив лісоруб, та подруги більше не зустрів.

Минуло багато часу, чоловік уже й забув про клишоногу. Коли це випадково побачив її в лісі.

— Здрастуй, ведмедице! — радісно помахав рукою селянин.

— Здрастуй! — впізнала приятеля подруга й люб'язно допомогла скласти на віз дрова.

Лісоруб подякував і хотів їхати, коли це бура й каже:

— Друже, поглянь на мою лапу. Чи знайдеш ушкоджене сокирою місце?

— Ото диво! — вигукнув чоловік. — Ніколи не сказав би, що тут була рана! А я добре пам'ятаю той день, наче все було вчора: дуже хвилювався, що можеш загинути.

— Болюча рана загоїлася, я і сама про неї забула, а те, що ти сказав, пам'ятаю й досі...

Ось так і розійшлися друзі — кожен своєю дорогою. **А все могло бути інакше...**

- Назви дійових осіб казки.
- Прочитай, як описана перша зустріч лісоруба та ведмедиці. Як вони потоваришували?
- За що ведмедиця образилася на лісоруба?
- Як у казці по-іншому називають ведмедицю?
- Чому ведмедиця більше не захотіла дружити з лісорубом?
- Знайди речення, яке передає головну думку казки. Чи може воно бути прислів'ям?
- **Попрацюйте разом.** Поміркуйте, як могла б закінчитися казка, якби лісоруб не образив ведмедицю.

Авторські казки

Навчися швидко читати слова.

сорочечка

промінчиками

відірваний

покрутіти

найчастіше

вікотився

Прочитай казку.

Марія Солтис-Смирнова

КАЗКА ПРО ҐУДЗИК

У малого хлопчика Артемка була сорочечка. Така тепленька і зручна, що хлопчик носив її найчастіше. І мала вона ґудзики на рукавах. Малюк їх не сильно любив, тому часто ті ґудзики крутив.

От одного разу Артемко знову одягнув улюблену сорочечку. Тільки взяв ґудзика на лівому рукаві, щоб покрутити його, як маленький зелений кружечок з дірочками залишився у нього між пальчиками. Хлопчик від несподіванки розтиснув долоньку. Ґудзик упав на підлогу. Та малюк за мить вже забув про пригоду і побіг по свого смугастого м'ячика. Він зачепив ніжкою відірваного ґудзика, і той закотився під диван. Увечері матуся побачила згубу, роздягаючи сина перед сном.

А маленький зелений ґудзичок тим часом не знав, як вибратися з-під дивана. Тим паче, що там було ТАК темно. Та

й ніжок у нього не було. Наступного ранку мама почала пошуки. Вона шукала серед іграшок, біля дитячого ліжечка і маленького столика. Але там не було маленького зеленого ґудзичка.

Тим часом він самотньо лежав під диваном і сумував за маленьким господарем.

Наступного дня ґудзичок вже зовсім перестав вірити, що його хтось знайде. Та матуся взяла віника і почала замітати. Коли черга прийшла до дивана, за віником відразу ж викотився загублений ґудзичок. Він так радів сонячним промінчикам. А через якусь годинку його легенько лоскотали голка з ниткою, бо мама Артемка пришивала ґудзичок на місце. Який же радий був хлопчик, коли одягнув улюблену сорочечку! Усі зелененькі ґудзички були на місці. Тепер він навіть не крутив їх, а тільки легенько погладжував.

- Якого віку був Артемко? Як ти гадаєш, чому відірвався ґудзик на рукаві? Чому хвилювався ґудзичок?
- Чи зрозумів Артемко, як потрібно ставитися до речей? Знайди, як про це написано в казці.
- **Попрацюйте разом.** Складіть поради «Як потрібно ставитися до своїх речей».

Прочитай, це цікаво.

- Давні люди замість ґудзиків з'єднували частини одягу колючками рослин, кістками тварин, паличками.
- У Стародавньому Єгипті користувалися пряжками або одну частину одягу просилияли в отвір, зроблений в іншій частині.
- До XVIII століття ґудзики були ознакою багатства. Королі й аристократи замовляли золоті й срібні ґудзики для свого одягу. Майже до кінця XIX століття ґудзики були настільки дорогим товаром, що їх перешивали з одного одягу на інший.

Навчися швидко читати слова.

сіромáнець
ме́шканці

стриво́жені
неща́стя

невідо́мий
ненадо́вго

Прочитай казку.

Леонід Куліш-Зіньків

БОРСУЧОК, ЯКИЙ УМІВ МАЛЮВАТИ

В одному великому лісі сталось нещастя. З'явився там досі невідомий Вовк. Був він страшніший за всіх вовків, яких коли-небудь бачили. І мав він зуби, якими міг столітнього дуба перегризти. Ще й очі, якими за горами й долинами бачити міг. Тільки вийде сіроманець на полювання — гинуло багато лісових мешканців.

Зажурились звірі, зібралися одного разу раду радити.

— Може, нам мисливців покликати? — мекнула дика Кізка.

— Е, ні, — заперечив куцохвостий Зайчик. — Мисливці всякими бувають.

— Тоді давайте подарунків Вовкові приготуємо, щоб його задобрити.

— І це не годиться, — похитав пишними рогами Лось.

— Зробимо ось як, — обізвалась нарешті хитра Лисичка. — Поховаємось ми по норах і барлогах. Не буде чого Вовкові їсти, і помре він з голоду.

— І ця затія нічого не варта, — почав хрюкати дикий Вепр. — Доки Вовк дух спустить, самі від голоду помрем.

— А, може, і не помremo, — обізвався хтось з-під куща малини.

— А це ще хто там? — загомоніли стривожені звірі.

— Це я — Борсучок, який уміє малювати. Лисичка гарно придумала, — сказав.

— Давайте і насправді ми від Вовчиська поховаємось.
Ненадовго.

— А що далі? — нетерпляче загукали звірі.

— А далі те, що я — Борсучок, який уміє малювати.

— Ну й що з того? — з недовірою подивився на Борсучка
Вепр.

— Нехай зайчик ось тут стане, а я з нього портрет нама-
люю. Ми гуртом глибоку яму викопаємо. Хмизом і ломаччям її
накриємо. А посередині намальованого зайчика поставимо.
Живий Зайчик хай Вовка до ями заманює. Тоді й побачимо,
що з того вийде.

Поховались усі по норах і барлогах, хащах непрохідних.
День минув. Другий. Коли чують — Вовк страшний у лісі виє,
зголоднів, мабуть, поживу шукає.

— Ну, вже час, — сказав Зайчик. Затремтів і вибіг на
галявину.

Туп-туп-туп — почулося за молодим горішником. Огля-
нувся зайчик — Вовчисько суне. Тоді чимдуж пострибав до
ями. Вовк за ним. Стрибнув куцохвостий у канавку.
Причаївся. Глянув Вовк — сидить Зайчик серед гілляччя.
Розігнався — і до намальованого Зайчика. Гуп — і в ямі
опинився.

— Ось так тобі й треба! — радів Борсучок. Так, так. Саме
той Борсучок, який умів малювати.

- Назви дійових осіб казки. Кого боялися звірі? Чому? Поясни, як ти розумієш вислів **раду радити**. Що пропонували звірі на раді? Що запропонував Борсучок? Чи схвалюєш ти його пропозицію? Чи вдалося звірям провчити Вовка?
- Поміркуй, як могла б закінчитися ця казка, якби Борсучок не вмів малювати.
- **Попрацюйте разом.** Театралізуйте казку. Розподіліть ролі. Промовляючи слова кожної дійової особи, добирайте відповідну інтонацію. Не забувайте про жести.

Прочитай і відгадай загадку.

Прийшов хтось, узяв щось,
пішов би за ним — та не знаю за ким.

Прочитай казку.

Ганс Крістіан Андерсен

ЯК БУРЯ ПОМІНЯЛА ВИВІСКИ

Колись давно зима була дуже лютою, випадало багато снігу, й могутній вітер зносив усе на своєму шляху... А в одному містечку й узагалі сталася кумедна історія.

Це було дуже гарне містечко. Над кожною крамницею, театром, перукарнею, школою висіла яскраво розмальована вивіска. Отож, прогулюючись вулицями, можна було отримати неабияке задоволення.

Над бакалійною крамницею красувалася вивіска, на якій зображалися шоколадні тістечка та духмяний хліб із золотою шкоринкою. Ноги самі крокували до цього закладу.

Із театральної вивіски привітно всміхалися актори, вдягнені в яскраве маскарадне вбрання.

— Любі друзі! Завітайте в гості! — запрошували вони жестами.

Над крамницею, де продавалася риба, висіла табличка з двома кумедними форелями, що виконували якийсь енергійний танець.

Ось так можна було просто погуляти містом і покращити собі настрій!

Аж ось одного разу взимку здійнялася страшна хурделиця*. Погода, напевно, вирішила пожартувати з мешканців міста, а особливо з його гостей. Річ у тім, що коли не знаєш місцевості, то можна поглянути на вивіску й точно дізнатися, куди потрібно йти. Вітер же втнув ось що. Підхопивши дощечку з написом «Корчма**», переніс її на театр. Звідти ж пустун перечепив назву на школу, а з останньої — на шинок.

Табличку над перукарнею із зображенням ножиців і леза повісив на будинок одного пана, в якого була дуже сварлива дружина. Місцеві мешканці жартували:

— Вітер точно мав якийсь намір, міняючи вивіски. Недарма ж пустун натякнув на гнівну вдачу панянки!

Такого наробила буря! Уранці діти йшли до школи, а опинилися... у крамниці! Хто вирішив відвідати театр, завітав до навчального закладу. А в гостей міста відпочинок точно вдався: вони блукали вулицями, не здогадуючись, де можна пообідати.

Добре, що тепер таких завірюх не буває, та й вивіски прикріплені значно надійніше. А втім, якщо колись розпочнеться така хурделиця, то краще сидіти вдома. Бо все одно навряд чи вдасться відвідати те місце, яке хотілося.

*Хурделиця — завірюха.

**Корчма — заклад, де можна було харчуватися.

Перевірте свої знання за розділом «Казки маленькі, а розуму в них багато».

- Пригадай назви українських народних казок.
- Яке прислів'я може бути заголовком української народної казки «Хитрий півень»?
*Дивиться лисицею, а думає вовком.
На язиці медок, а на серці льодок.
Не хитруй, бо натрапиш на хитрішого.*
- З казками яких народів Європи ти ознайомився(-лася)?
- Яке з наведених прислів'їв висвітлює головну думку болгарської народної казки «Лихе слово не забувається»?
*Не варто з другом сваритися, бо доведеться миритися.
Друг-боягуз гірший за лютого ворога.
Впік мене тим словом, не треба й вогню.*
- Пригадай назви авторських казок.
- Якими прислів'ями збагатилося твоє мовлення?
- **Попрацюйте разом.** Створіть лепбук «Завітала в гості казка».

ВЕСНА, ВЕСНА-ВЕСНЯНОЧКА

Сонце гріє, сонце сяє — вся природа воскресає

Прочитай виразно і радісно.

Ліна Костенко

Вночі за вовчими ярами І прочитала так сосна:
зайці давали телеграми. «Чекайте з квітами. Весна».

Микола Глущенко. Весна іде (репродукція)

- Розглянь репродукцію картини українського художника Миколи Глущенко «Весна іде». Яку пору року відтворено на картині? Який настрій вона навіює?
- Що ти відчуваєш, коли розглядаєш цей пейзаж?

Прочитай швидко. Розрізняй слова.

Сніг, сніжок, сніжний, підсніжник.
Листок, листочок, листя, листяний.
Ліс, лісок, лісочок, лісовий.
Дзвін, дзвіночок, дзвінкий, дзвонити.

Прочитай оповідання.

Василь Сухомлинський

ЖАЙВОРОНОК СОНЕЧКУ ДОПОМАГАЄ

У дрімучому лісі та в глибокому яру ще лежить холодний сніг. **Спить підсніжник під торішнім листком.** Синіє лід на ставку.

Тільки на схилах горбків розтанув сніг, побігли струмочки. У синьому небі **заграло ясне сонечко.**

Вийшла з хати маленька дівчинка Маринка і побачила сіру пташечку в небі. Пташечка **співала, ніби срібний дзвіночок на крилах піднімала**, а він тремтів, тремтів.

— Мамо, що це за пташечка співає? — запитала Маринка.

— Жайворонок, — відповіла мама.

— Чому ж він так рано прилетів? Чому так радісно співає? Ще ж сніг лежить...

— Жайворонок сонечку допомагає, — відповіла мама.

— Як же він допомагає? — здивувалась дівчинка.

— Коли жайворонок летить в синє **небо**, воно **стає теплішим.**

- Про який весняний місяць ідеться у творі? Які зміни в природі описав автор? Що здивувало Маринку? Як жайворонок допомагає сонечку?
- Прочитай виділені вислови. Поясни їх.
- **Попрацюйте разом.** Пофантазуйте, як перелітні птахи розкажуть про свою дорогу додому.

Уживай у своєму мовленні.

- Побачив шпака у дворі — знай: весна на порі.
- Де ластівка не літає, а на весну додому прилітає.
- Весною все оживає, танцює й співає.

Прочитай і відгадай загадку.

Чималеньким виростає,
міць з роками набирає.

Може жити сотні літ,
має величезний рід.

Прочитайте оповідання.

За Євгеном Шморгуном

ДОБРЕ ДІЛО

Того дня ми стільки набачилися... Була весна. Ліс всіма своїми принадами вигравав проти сонця. Мерехтіло в очах від розмаю квітів. Приємно паморочилася голова від запахів молодого листя, від пташиного пересвисту.

Тоді й трапилася ця зовсім незначна пригода. Як переходили видолинок, Інна відчула, що за ногу її щось шарпнуло. Глянула — а це нога потрапила в сильце.

Було сильце з тонкої линви*. Років з п'ять чи й більше тому якийсь браконьєр** поставив його на заячій стежині. Примотав кінцем до молодого дубка. Хтозна, чи потрапило коли в нього необачне звірятко. А от дубкові вийшла від того велика шкода. Линва глибоко врізалася в стовбур і не давала деревцю можливості рости.

Ми трохи помарудилися, але таки розмотали сильце.

От і вся пригода. Здавалося б, давно пора їй забутися. А Інна ні-ні та й скаже:

— Пригадуєш, як дубка визволили?

А все тому, що ми тоді не просто провели в лісі хороший день. **Ми зробили хоч маленьке, але добре діло:** визволили деревце.

*Линва — дуже міцна мотузка з волокон або дроту; канат.

**Браконьєр — людина, яка займається незаконним полюванням.

- Від чийого імені ведеться розповідь? На яку знахідку натрапив оповідач? Як урятували деревце?
- **Попрацюйте разом.** Обговоріть, який інший заголовок можна дібрати до оповідання. Обґрунтуйте свої думки.

Стежина до Шевченка

Тарас Григорович Шевченко — поет і художник, гордість і слава України. Він народився в сім'ї кріпаків. З дитинства любив малювати. А ще Тарас Шевченко написав багато віршів. Перша збірка віршів мала назву «Кобзар».

Згодом поета стали називати Великим Кобзарем.

Прочитайте оповідання.

Анатолій Григоровук

ДОРОГІ ШЕВЧЕНКІВСЬКІ МІСЦЯ

Є на Черкащині село Моринці. Воно, можна сказати, нічим особливим не примітне: таких мальовничих сіл у нас не сотні — тисячі. Тим часом про нього знають не лише повсюди в Україні, а й далеко, далеко за її межами. Адже в Моринцях народився наш великий поет і художник Тарас Шевченко.

Тарасові батьки були безправні кріпаки. Вони жили у великій нужді, тяжко працювали на жорстокого пана. І хатина їхня була тісна, підсліпувата, кособока, під обшарпаною вітрами солом'яною стріхою. Але це рідне обійстя лишилось для Шевченка найдорожчим місцем на землі. Бо тут він з'явився на білий світ, тут немовлям спав у лозяній колисочці, тут зіп'явсь на ніжки і вперше вимовив наймиліше слово «мама»...

Тарасикові ще не виповнилось і двох рочків, як батьки переїхали до сусіднього села — Кирилівки. І вже в Кирилівці хлопчик прожив майже чотирнадцять літ. На все життя зберіг Шевченко найтеплішу пам'ять про рідні батьківські пороги. «Ось стоїть переді мною, — згадував він, — наша бідна, стара біла хата з потемнілою покрівлею і чорним димарем, а на причілку яблуня з червонобокими яблуками, а довкола яблуні — квітник».

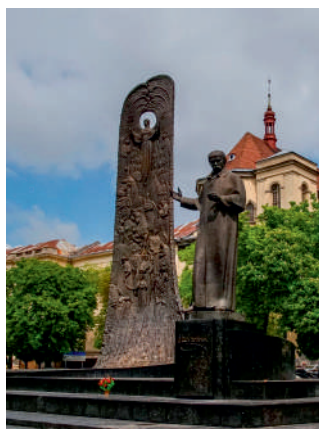

Ще проникливіше писав поет про це в листі до свого брата Микити: «Всяку ніч тільки й бачу во сні, що тебе, Кирилівку та рідню... прокинусь — заплачу».

Від дня народження Тараса Шевченка минуло багато років, а люди їдуть і їдуть на Черкащину вклонитися дорогим Шевченківським місцям.

- Де народився Тарас? Ким були його батьки?
- Які спогади про рідне село залишилися у хлопчика?
- **Попрацюйте разом.** Проведіть дослідження «Пам'ятники Кобзареві».

Пам'ятник Кобзареві у Львові

Пам'ятник Кобзареві у Вашингтоні

**Прочитайте вірші Тараса Шевченка.
Один з них вивчіть напам'ять**

Сонце гріє, вітер віє
з поля на долину,
над водою гне вербою
червону калину;

***

Зоре моя вечірняя,
зійди над горою,
поговорим тихесенько
в неволі з тобою.

Тарас Шевченко
на калині одинокє
гніздечко гойдає, —
а де ж дівся соловейко?
Не питай, не знає.

Розкажи, як за горою
сонечко сідає,
як у Дніпра веселочка
воду позичає.

***

Сонце заходить, гори чорніють,
пташечка тихне, поле німіє,
радіють люде, що одпочинуть,
а я дивлюся... і серцем лину
в темний садочок на Україну.
Лину я, лину, думу гадаю,
і ніби серце одпочиває.
Чорніє поле, і гай, і гори,
на синє небо виходить зоря.

Тарас Шевченко.
Селянська родина

Прочитай оповідання.

Андрій М'ястківський

ВІРШІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

— Розкажи мені, Дмитрику, який же твій дитячий садочок? — просить Дмитрика дідусь Демид.

— А хіба ви не бачили?

— Бачив, та не роздивився як слід, — жартує дідусь.

— Навколо ростуть дерева — вишні, яблуні, груші, тому — садочок. А перед вікнами — пам'ятник Тарасові Шевченку.

— А хто це такий, Дмитрику?

— Наш український поет. Він написав книжку, що зветься «Кобзар». З неї Валентина Сергіївна читала нам: «Реве та стогне Дніпр широкий, сердитий вітер завива...»

— Додолу верби гне високі, горами хвилі підійма, — замріяно доказав дідусь.

— Правильно! Ви теж колись у дитячий садочок ходили?

— Не ходив, онучку, бо тоді не було дитячих садочків, але вірші Тараса Шевченка всі знають.

— Дідусю, я так хочу вивчити азбуку і прочитати весь «Кобзар»!

- Де, на твою думку, дідусь ознайомився із творчістю Тараса Шевченка? Чому Дмитрик хоче вивчити азбуку?
- **Попрацюйте разом.** Театралізуйте оповідання.

Величне свято

Світле Христове Воскресіння, або Великдень, — найголовніша весняна подія для християн. Зі святкуванням Великодня пов'язано чимало традицій. До цього дня печуть паски, фарбують яйця, прибирають оселю. А ще в ці дні біля церков, узявшись за руки, хлопці й дівчата водять **гаївки**.

Прочитай гаївку.

НАША ВЕСНА

— Весно, наша весно,
що ти нам принесла?
— Принесла вам зілля
дівкам на весілля.
Принесла квіточки
дівкам на віночки.
— Вже весна воскресла, воскресла,
що вона нам принесла, принесла?
Принесла нам новину, новину.
Прийдуть хлопці додому, додому.
Весно, весно, весняночко,
прийди до нас, паняночко,
розвій хмари сніговії,
розбий мости льодовії.

Переглянь відео «Великодні гаївки».

- Який настрій створюють гаївки?
- **Попрацюйте разом.** Обговоріть, чи доводилося вам бути учасниками таких святкувань. Поділіться враженнями.

На уроці не сумуй, швидко слова розшифруй.

каписан   сапичок
сапичканоч   шичокко

Послухай казку Ірини Мацко «Загублена писанка».

- Коли відбувалися описані події? Назви дійових осіб казки.

Прочитайте казку.

Ірина Мацко

ЗАГУБЛЕНА ПИСАНКА

Трапилась ця пригода в передвеликодній вечір. Маленька Катруся сиділа на лавочці біля хати і розписувала яєчка. Кошичок для освячення вже був готовим. Дівчинка прикрасила його зеленню та квітами, усе туди поклала: і пасочку, яку спекла їй мама, і ковбаску, хрін, трішки масла, шматочок шиночки. Лише писаночок бракувало. Ось тепер сиділа, розклавши пензлики й фарби на лаві, та виводила дивні узорі. Завтра вранці вона з батьками понесе найкращий кошичок у церкву, щоб освятити.

Катруся дуже старалася, виводячи узорі на яєчку. Дівчинка не помітила, що писаночка, яку вона щойно розписала, покотилась по лаві й упала в траву, а потім скотилася з горбочка. Катруся розписала всі яєчка та й пішла в хату, не помітивши, що одного бракує.

Котилась-котилась писаночка і прикотилась до будки, де жив песик Сірій. Та й стукнула в стінку будки. Сірій злякано вискочив. Дивиться, а перед його будкою лежить щось маленьке, кругле і кольорове.

— Кістку господар кинув чи що? — понюхав. — Ні, м'ясом не пахне. Я такого запаху не знаю, напевно, це камінчик, тільки дуже дивний якийсь — кольоровий. Навіщо мені тут камінці перед будкою? Відкочу його до кота Мацика, нехай він морочиться.

Так і зробив. Кіт Мацик мирно спав, скрутившись клубочком біля хати. Снілася йому мишка, ніби він грався з

нею, а вона від нього втікала. Раптом відчув: щось муляє його в лапку. Прокинувся Мацик і бачить, що біля лапки наче яєчко лежить. Та якесь дуже кольорове. Такого кіт Мацик не бачив, коли заходив у курник.

— Що ж із ним робити? Може, погратись? Мишки все одно немає. Пограюсь яєчком.

Почав кіт лапками яєчко котити туди-сюди, туди-сюди. Наче з мишкою грається. Та швидко ця гра Мацикові набридла.

— Ні, мишка все ж краще. Вона жива і так кумедно втікає, а це що? Воно лише котиться і все. Піду я, мабуть, мишку впіймаю, а яєчко до курей віднесу. Напевно, це вони його загубили.

Прикотив Мацик яєчко до курочок:

— Ось тримайте, кури. Це ви десь загубили.

Розквотались кури, позбігались дивитися, що ж це таке котик прикотив. Якесь мальоване, чудернацьке.

— Це твоє, Рябенька, — сказав упевнено півник. — Ти також така, наче розмальована. Бери і висиджуй.

— Так-так-так, твоє, твоє, — заквакали кури.

Що ж тут удієш? Сіла Рябенька на яєчко. Сидить, сидить, а воно холодне. До півночі сиділа. А кури довкола запитують:

— Ну що там, зігрілось? Буде з нього курчатко?

Просиділи кури над яєчком до ранку. І очей не стулили.

На світанку полинули із церкви звуки великодніх дзвонів. Вони звіщали про початок великого свята і закликали людей до храму на освячення.

— Великдень! Великдень! — загуло на подвір'ї. Тепер усі здогадалися, що то було за яєчко мальоване: і песик Сірий, і кіт Мацик, і курочки з півнем.

Зібрались вони біля порога хати з писанкою. Чекали свою господиню, яка завжди годувала та доглядала їх. І коли

Катруся з батьками виходила з кошачком, щоб іти в церкву, урочисто віддали їй мальоване яєчко.

— Дякую, мої любі. Саме цієї писаночки мені бракувало. Я шукала її весь ранок. Тепер я освячу її в церкві та розділю між вами. Ви її врятували.

Катруся поклала писанку в кошачок і понесла до церкви. А згодом усі мешканці двору скуштували свячену писаночку. Вони були дуже горді та щасливі, що її врятували.

- Як Катруся готувалася до Великодня? Що вона поклала в кошачок?
- Як писанка опинилася біля будки Сірого?
- Що уявляв Мацик, коли побачив писанку? Чому півник віддав писанку Рябенькій? Як Катруся подякувала мешканцям двору?
- **Попрацюйте разом.** Розгляньте малюнки. Перекажіть за ними зміст казки.

Перевірте свої знання за розділом «Весна, весна-весняночка».

- Як називається прочитаний розділ? З яких тем він складається?
- Хто автор вірша «Сонце заходить, гори чорніють...»?
- Якими образними висловами збагатилося твоє мовлення?
- Добери до поданих слів слова-ознаки для опису весни.

Небо (яке?) ...   Повітря (яке?) ...

Трави (які?) ...   Квіти (які?) ...

- **Попрацюйте разом.** Створіть лепбук «Великодній передзвін».

ЦІКАВИНКИ ЗВІДУСІЛЬ

Навчися швидко читати слова.

світлофóр   пофарбóваний   використóували
залізни́чники   звича́йний   відрізня́лися

- Прочитай заголовок твору. Про що, на твою думку, ітиметься в тексті?
- **Попрацюйте разом.** Заповніть таблицю (на аркуші).

Світлофор		
Ми вже знаємо	Хочемо дізнатися	Де можна знайти інформацію

Прочитай.

З ІСТОРІЇ СВІТЛОФОРА

Прародичами* світлофорів були звичайні прапорці. Їх використовували залізничники, коли керували рухом поїздів. Таких прапорців було... Ану, здогадайся, скільки? Так, три:

- ▀ червоний — забороняв рух поїзда,
- ▀ жовтий — закликав бути уважним і обережним,
- ▀ зелений — дозволяв вільно їхати.

Перші світлофори також мали три кольори. З'явилися вони сто років тому. Але вони значно відрізнялися від сучасних світлофорів. Це були великі дошки, пофарбовані у три кольори. До їхньої поверхні була прикріплена велика стрілка. Вона переповзала з одного кольору на інший. Стрілка вказувала, який саме колір слід брати до уваги. Її важко було розгледіти здалеку. Тому водії часто помилялися, не розуміючи, на який колір вона вказує.

На сучасних світлофорах вогні засвічуються по черзі: червоний — жовтий — зелений — жовтий — червоний... Тому сплутати їх можна хіба що навмисне.

*Прародичі — давні родичі.

- Чи справдилися твої передбачення щодо змісту твору?
- Що для тебе було цікавим? Де встановлюють світлофори?
- **Попрацюйте разом.** Обговоріть, для чого люди придумали світлофор. Чи завжди світлофор має три кольори?

Перегляньте відео «З чого та як створюють світлофори».

Навчися швидко читати слова.

пилосос помешкання демонстрували
нещодавно мюзик-хол припарковували

Прочитай оповідання.

ІСТОРІЯ ПЕРШОГО ПИЛОСОСА

У пилососа дуже цікава історія. Вона почалася на початку ХХ століття в Лондонському мюзик-холі. Тут для розваги публіки демонстрували нещодавно винайдену машину. Вона видувала хмари пилу зі старих килимів. У перших рядах люди закашлялися. А один глядач на ім'я Губерт Бут порадив не видувати пил з килимів, а навпаки — всмоктувати.

— Як? — здивувалися всі.

— А ось так, — він став навколішки і втягнув пил з килима.

Першу дієву модель пилососа Губерт Бут створив у 1901 році. Пилосос працював на бензині. Він був громіздким і шумним, тому його припарковували біля узбіччя, а господині виносили килими для чищення на вулицю, або шланг для всмоктування пилу подавали в помешкання через вікно.

Відтоді збігло чимало літ, і пилососи зазнали значних змін. Вони ставали легшими, потужнішими, зручнішими. Існує навіть пилосос-робот, який самотужки прибирає дім. Він «зазирає» в усі куточки помешкання, розпізнає стіни, кутки, сходи і, прибравши дім, повертається «відпочити» на своє місце.

- Про що ти дізнався (дізналася) з тексту? Що тебе здивувало?
- Що запропонував Губерт Бут?
- Чи вмієш ти користуватися пилососом?
- Яких правил потрібно дотримувати під час прибирання помешкання?
- **Попрацюйте разом.** Створіть плакат «Наші друзі — чистота й охайність».

Відгадай загадку.

Підросла, надувалась   Міцно слід мене тримати,
та шнурком підперезалась.   полечу — не наздогнати.

Прочитай оповідання.

За Віктором Гончаренком

ПРО ПЕРШУ ПОВІТРЯНУ КУЛЮ

Трапилося це 1783 року у французькому містечку Анноне́. Брати Монгольф'є, Жозеф і Етьєн, були заможними і шанованими городянами. Вони володіли паперовою фабрикою. Яюсь містом розлетілися чутки, що фабриканти дивачать: виготовляють величезні паперові міхи і наповнюють їх димом. І наче ті міхи навіть злітають у повітря.

Городяни попросили показати їм цю дивовижу. Брати призначили перший політ кулі на 5 червня. До цього дня вони старанно готувалися і збудували велику кулю з тканини. Посередині куля була скріплена цупким поясом. Від нього відходили мотузки, за які тримали кулю, наповнюючи її димом.

Настав призначений день. На площу зійшлися ледь не всі мешканці Анноне́. Люди дивилися на розмальовану тканину і не розуміли, що діється. Поруч розпалили багаття. Брати пояснили, що зараз тканину наповнять гарячим димом. Вона розправиться, роздується і злетить угору.

Запалало багаття. Гаряче повітря почало наповнювати оболонку. Тканина стала здійматися над землею. Незабаром над натовпом виросла велетенська куля з промовистим надписом «До зірок!».

Куля відірвалася від землі й здійнялася в небо. Люди раділи, вітали братів з успіхом. Куля злинула майже під самісінькі хмари. Коли тепле повітря в ній охолонуло, куля почала повільно, як парашут, спускатися. Першими навздогін за нею кинулися хлопчачки. Куля приземлилася недалеко від місця запуску, і радощам людей не було меж.

Раділи і брати Монгольф'є. Їхня заповітна мрія нарешті здійснилася!

- Про що ти дізнався (дізналася) з тексту?
- Чому, на твою думку, брати написали на кулі «До зірок!»?
- Чи доводилося тобі спостерігати за польотом повітряної кулі? Розкажи.

Перегляньте відео «Фестиваль повітроплавання».

- Що вас вразило під час перегляду?

Перевірте свої знання за розділом «Цікавинки звідусіль».

- Яку називу має прочитаний розділ? Про історію яких звичних предметів ти дізнався (дізналася)?
- Яка історія була для тебе найцікавішою?
- Пригадай, де і для чого встановлюють світлофори.
- Порівняй слова **куля** і **кулька**. Що спільного в цих словах?
- Чому, на твою думку, повітряна кулька здіймається в повітря?
- Розкажи, як брати Монгольф'є здивували городян.
- Склади тематичну павутинку «Домашні помічники».
- **Пофантазуй**. Який домашній помічник міг би виконувати одразу кілька процесів?

НЕЗАБАРОМ ЛІТЕЧКО

Веселимося, граємось — літо зустрічаємо

Короткі вірші, які допомагають під час гри визначити ведучого чи чергу учасників, називають **лічилками**. Їх промовляють ритмічно, дотримуючи пауз. Розрізняють народні й авторські лічилки.

Прочитай лічилки.

НАРОДНІ ЛІЧИЛКИ

Бігла лялька по току
у червонім ковпаку.
Їла цукор і медок.
Вийшов зайчик-корольок.

***

Від корча до корча —
курочка-тасурочка,
книш-паляниця,
кому доведеться,
той буде жмуриться.

Їхав лис через ліс,
поламав п'ять коліс,
треба стати, погадати,
скільки грошей йому дати.

***

Раз, два, три, чотири,
мене грамоти учили —
і читати, і писати,
і на конику скакати.

- Поміркуй, що означає слово *лічилка*.
- Коли промовляють лічилки? З яким настроєм?
- Вибери з ряду слів, близькі за значенням до слова **лічилка**.
Віршик, казочка, лічилочка, скакалочка.
- Вивчи одну з лічилок напам'ять.

Прочитайте авторські лічилки.

Григорій Чубай

ЛІСОВА ЛІЧИЛКА

Раз і два. Раз і два.
В нас лічилка — лісова!
В лісі — дерево дуплисте,
а в дуплі живе сова,
що жовтаві очі має,
спить — удень. Вночі — літає.
Добрий сну, сові приснись!
Я — ховаюсь! Ти — жмурись!

Марія Людкевич

ЛІЧИЛКА

Ти — метелик,
я — джмелятко,
ти — маленький,
я — малятко.
Хто до танцю
має хист?
Хто найкращий
танцюрист?
З нас один
на луг летить.
У квітках
тобі жмурить.

Леся Вознюк

ЛІЧИЛКА-БЕЗКОНЕЧКА

Раз і два — росла трава,
три, чотири — покосили,
п'ять — на сонечку сушили,
шість — в копичку поскладали,
сім — корівку годували,
вісім — молочко давала,
дев'ять — діток напувала,
десять — привела телятко.
Починаймо все спочатку.
Раз і два — росла трава...

- **Попрацюйте разом.** Обговоріть, які лічилки доречно використовувати під час рухливих ігор, а які — під час рольових, спортивних. Позмагайтеся, хто знає більше лічилок.

Здавна діти полюбляють **народні ігри**. Адже гра — це рух. Ігри розвивають вправність, мислення, згуртовують дітей.

Прочитай слова «навиворіт».

арг   іцварг   итарг
иргі   кинсачу   яситарг

Ознайомтеся з народними іграми.

ГОРЮДУБ

Усі стають по двоє — пара за парою. Один — «горюдуб» — попереду на відстані. Він співає:

Горю, горю, палаю,
кого схочу, спіймаю.
Раз, два, три! Біжіть!

Перша пара біжить до «горюдуба» і, розірвавши руки, намагається обігти його з двох боків і знову з'єднатися. Якщо «горюдуб» когось спіймав, то стає з ним позад усіх, а хто залишився без пари — стає «горюдубом».

ПАНАС

Одному з дітей зав'язують хусткою очі, ставлять його біля порога й промовляють:

Панас, Панас!
Не лови нас.
На тобі коробочку груш,
та мене не воруш.

По цьому розбігаються. Якщо «Панас» когось піймає, міняється з ним ролями.

- У кого мають перевтілитися учасники кожної гри?
- Чи обов'язково дітям одягати спеціальне вбрання для гри?
- Де доречно грати в ці ігри? Ким ти хотів би (хотіла б) бути в кожній грі?
- **Проведіть дослідження.** Розпитайте рідних, які народні ігри були популярними в їхньому дитинстві.
- **Попрацюйте разом.** Розучіть одну гру (на вибір).

Невеличкі віршики чи пісеньки — **мирилки** — допомагають відновити дружні стосунки, забути про сварку чи образ.

Прочитайте народні та авторські мирилки.

МИРИЛКИ

***

Дай скоріш мізинчик свій,
зачеши його за мій.
Мізин-мізин-мізинець —
помирив нас, молодець!

***

Битися — не билися,
трохи посварилися,
потім посміялися,
друзями zostалися.

МИРИЛКИ

Варвара Гринько

Мирилка летіла,
на плече сіла,
сказала тихенько:
— Миріться швиденько!

***

Ти — не ворог, я — не ворог.
Нам сваритись просто сором.
Помирились, помирились,
щоб ніколи не сварились.

КОЗАЦЬКА МИРИЛКА

Яна Яковенко

Я козак і ти козак,
я вояк і ти вояк.
Щоб в бою стояти мужньо,

ми повинні бути дружні.
Ми хоробрі вояки —
побратими-козаки.

- Коли використовують мирилки?
- Як їх потрібно промовляти?
- Розкажи, чи доводилося тобі використовувати мирилки.

Уживай у своєму мовленні.

- У грі пізнаєш друга.
- У грі не без хитрощів.

Краса природи рідної землі

Навчися швидко читати слова.

байдужий   обліччя   розвеселимó
папороть   поступáлася   напóвнювалося

Прочитайте легенду.

ЯК З'ЯВИЛИСЯ КВІТИ ТА ВЕСЕЛКА

Колись дуже давно на землі панувала люта зима. Усе навколо було білим та змарнілим. Лише на короткий час поступалася зима літу. Але й тоді земля вкривалася хіба що папороттю та мохом, а дерева та кущі — дрібним листячком. Люди були байдужими одні до одних і ніколи не веселилися, не раділи. Адже не знали вони, що таке щастя.

Але одного разу спало на думку матінці Природі змінити світ, зробити його барвистим і гарним. Покликала вона до себе своїх помічників — маленьких лісових духів, і попросила у них поради:

— Як прикрасити цей світ? Як серця людей відігріти?

— Відпусти нас до людей, — сказали лісові духи — ми подаруємо світові красу. Розвеселимо людей і зробимо їх добрими.

— Але ж ви такі маленькі й беззахисні, — відповіла Природа, — як же переможете люту зиму, що заморозила людські серця?

— Перетвори нас на квіти, — попросили духи.

Так і зробила Природа. Але всі квіти вийшли в неї безбарвними. Їх зовсім не було помітно серед зимових заметів. І тоді вона зібрала всі кольори коштовного каміння і розфарбувала квіти. А залишки фарб хлюпнула в небо — і виникла веселка.

Здивувалися люди. Ще ніколи не бачили вони такого дива ані на землі, ані на небі. Стали вони збирати квіти і роздивлятися. І в кожного, хто близько підносив до обличчя квітку, серце наповнювалося теплом і любов'ю.

Відтоді на землю щороку приходять квітуча весна, і люди зустрічають її з радістю.

- Якими були люди в давнину? Хто вирішив змінити світ?
- У кого питала поради матінка Природа? Що відповіли дүхи?
- Якими були квіти спочатку? Як вони змінилися згодом?
- Як виникла веселка? Чому здивувались люди?
- Як зустрічають люди весну? Чому?

КВІТИ

Леся Вознюк

Подивіться — навкруги
розмальовані луки.

Візерунки кольорові

дарять пахощі медові.

Каже бджілка: «Час летіти,
розцвіли барвисті квіти».

- Визнач настрій вірша. У якому темпі потрібно його читати?
- **Попрацюйте разом.** Обговоріть, чи може вірш «Квіти» бути продовженням легенди «Як з'явилися квіти та веселка».

Запам'ятай кольори веселки.

Чапля Обіцяла Жабці З'їсти Гарний Стиглий Фрукт.

Чий Олівчик Жвавий Зранку Грає Струнами Фонтану?

Прочитай рядки слів. У кожному рядку визнач зайве слово.

Дощ, дощик, дощовик, злива, дощить.

Лист, жук, листок, листочок, листячко.

Барви, барвистий, барвінок, забарвлення.

Відгадай загадку.

Хтось у лузі біля річки
погубив барвисті стрічки.

Дощик вгледів, підібрав,
небеса підперезав.

Прочитай оповідання.

Володимир Сенцовський

ПІСЛЯ ДОЩУ

Дощ відшумів. Над селом барвистою підковкою прогнуплася веселка.

Андрійко чекав цієї миті. Вибіг на Тополину вулицю і залопотів по калюжах. Тільки бризки, ніби іскри, вилітають з-під босих ніг.

Біля рівчака хлопчик спинився. Побачив тріску, що гойдалась на воді. На трісці, немов у човнику, плив маленький рудий жук. Тонкими вусами він торкав воду і злякано метушився.

Андрійко обережно підштовхнув тріску до берега. Жук спритно видряпався на найближчий листок і швидко зник у траві.

— Біжи, біжи, — усміхнувся хлопчик. — Твоя мама напевне вже заждалася тебе вдома.

І стало Андрійкові так хороше, наче він допоміг своєму найкращому другові.

- Якої миті чекав Андрійко? Що побачив хлопчик у калюжі?
- Як учинив хлопчик? Як ти ставишся до його вчинку (схвалюєш чи засуджуєш)? Чому Андрійкові стало хороше?
- Перекажи зміст оповідання.
- **Попрацюйте разом.** Обговоріть, що спільного в оповіданні «Після дощу» й легенді «Як з'явилися квіти та веселка».

Прочитай слова «навиворіт».

киток

актілк

кивереч

килорк

кичполх

акчинис

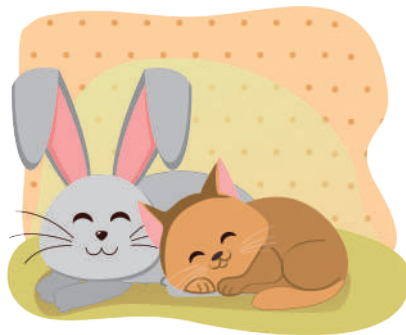

Прочитайте оповідання.

За Віктором Васильчуком

ПОДРУЖИЛИСЯ

Котик Васько — пустун і витівник. То в черевик залізе, то в піч шугоне. Якось уранці надумав ганятися за синичкою. Певне, хотів погратися з нею. Такий переполох здійняв! Миколці увірвався терпець. Він зачинив розбишаку до кролячої клітки.

Згадав хлопчик про кошеня тільки ввечері. Відчинив клітку і завмер від здивування. Васько лежав поряд із кроликом, бавився його довгими вухами. А той від задоволення аж очі примружив.

Відтоді Васько цілими днями просиджував біля клітки. Чекав, поки кролик вийде з ним погратися. Інколи Миколка випускав вухастого. Тоді обоє бігли наввипередки, гралися, перекидалися. Дуже подружилися.

- Як звали хлопчика? Яким був Васько?
- За що Миколка посадив кошеня в клітку?
- Як подружилися котик і кролик?
- **Попрацюйте разом.** Обговоріть, чи доводилося вам спостерігати незвичайну дружбу між тваринами або читати твори про таку дружбу.

Уживай у своєму мовленні.

- Природа одному мати, а другому — мачуха.
- Земля — найбагатша, вода — найсильніша.
- Поле бачить, а ліс чує.

Прочитай слова, подані в зразку. Що цікавого ти помітив (помітила)? Які слова «заховались» у рядках?

Зразок: пташ(**)мінь (пташка — камінь)

гніз(**)мівка перемог(**)стівка

боло(**)ркнувся ма(**)газин

Прочитай швидко. Розрізняй слова.

Ластівка, ластівочка, ластів'ята, ластів'ячий.

Прочитай оповідання.

Микола Магера

ОН ЯК БУВАЄ

Андрійко дуже зрадив, коли над вікном, що виходило на балкон, ластівки облюбували собі куточок під домівку. Він не раз спостерігав, як пташки у дзьобах звідкілясь носили болото, соломинки і, немов справжні муляри, будували собі овальне гніздечко.

Щоранку хлопчик прокидався від голосного ластів'ячого щебету. Вибігав на балкон і радісно вітався:

— Доброго ранку, ластівочки!

І пташки ніби розуміли його мову, бо ще голосніше співали.

Одного разу, коли мати поралася на кухні, а батько пішов до магазину, Андрійко вийшов на балкон. Здивувався, що вже не чути пташок. Потім пригадав, як кілька днів тому тато казав, що скоро в гнізді будуть маленькі ластів'ята. Почав допитуватися в нього, чи можна буде їх побачити. Тато запевнив, що пташенята самі виглядатимуть з гнізда. Тепер же треба менше бувати на балконі, щоб не лякати їхніх батьків.

— А що, коли я зазирну в гніздо? Це ж зовсім невисоко. І якраз птахів немає, мабуть, полетіли кудись. Що там у гнізді? Може, вивелися маленькі ластів'ята? — подумав Андрійко.

Він швиденько виніс стілець, став на нього і рукою торкнувся гнізда. Аж раптом звідти з відчайдушним криком вилетіла ластівка. Хлопчик з переляку ледве не впав зі стільця. Десь узялася ще одна птаха — і закричали, затужили на весь білий світ. Андрійкові злізти б зі стільця, піти геть. Однак цікавість перемогла, як це часто з ним бувало. Він став навшпиньки, дотягнувся до гнізда і хотів засунути в отвір пальці. Та ластів'яча хатина раптом відірвалася від стіни і впала долі.

Хлопчик кинувся до понівеченого гнізда і злякано закричав:

— Ой, мамочко, таточку, рятуйте-е-е!

На лемент прибігла з кухні мати, з'явився захеканий батько. Обоє осудливо дивилися на Андрійка, а той плакав гіркими сльозами над побитими пташиними яєчками.

Чи не вперше його ніхто не втішав.

- Коли відбувалися описані події? Де ластівки облаштували гніздечко? Як Андрійко вітався з ластів'ятами?
- Як ти розумієш виділене речення? Чи можна чіпати пташині гнізда? Чому?
- Поясни вислови: *відчайдушний крик, став навшпиньки, затужили на весь білий світ, впала долі, понівечене гніздо.*
- Розкажи про своє ставлення до вчинку хлопчика. Своє міркування висловлюй за зразком:

Так, я схвалюю (ні, я не схвалюю) учинок Андрійка. Я вважаю, що ... , оскільки .... Наприклад, ... Отже, ... (зроби висновок) .

- **Попрацюйте разом.** Обговоріть, який інший заголовок можна дібрати до прочитаного оповідання. Обґрунтуйте свої міркування.

Канікули, канікули, веселя пора!

Прочитай вірш.

Катерина Перелісна

БДЖІЛКА

Хоч і не пташка,
 крилечка має,
 поміж квітками
 в полі літає,
 збере пилочок —
 і шусть у дірку!
 Збудує з того
 нову комірку.
 Солодкі соки
 приносить з квітів,
 а з того буде
 для вас мед, діти.

- З яким настроєм пострібно читати вірш? Визнач, де слід робити паузи. Яку картину можна намалювати за змістом вірша?

Поміркуй, коли так кажуть.

Трудиться, як бджола. Гудуть, як бджоли у вулику.

Відгадай загадку.

Хоч маленькі, та завзяті,   Роботящі ці комашки
 звикли дружно працювати.   називаються ... .

- Прочитай заголовок твору. Про що, на твою думку, ітиметься в тексті?
- **Попрацюйте разом.** Заповніть таблицю (на аркуші паперу).

Мурашка		
Ми вже знаємо	Хочемо дізнатися	Де можна знайти інформацію

Василь Шкляр

Прочитайте оповідання.

МАЛЕНЬКА МУРАХА

Якось Петрусь із Мишком гуляли в садку й натрапили на мурашник. Височенний такий, аж не віриться, що його збудували дрібненькі комашки.

— Ого який великий, — сказав Петрусь. — А мурашки дужі які, подивись.

— Та де там великий, які вони дужі! Їх ледве видно! — заперечив Мишко. Він завжди заперечував щось Петрусеві, аби показати, що більше знає.

— А ця! Подивися, білу подушечку тягне. І бачить, куди треба тягнути, — дивувався Петрусь.

— Теж мені подушка, не більша за зернину. Та менших комах, ніж ці, й не буває. Та й очей в них немає, — не вгавав Мишко.

Саме тут якась із мурах залізла Мишкові під штани і так куснула, що він аж підскочив.

— Ого, як гризнула! — скрикнув Мишко.

— Та де там, — усміхнувся Петрусь. — Мурахи такі маленькі, що в них і зубів немає.

- Як звали хлопчиків? Розкажи про спостереження хлопчиків за мурахами. Якою видалася мураха Мишкові спочатку і згодом? Чому? Чому Петрусь кепкував з Мишка? Чи доречно тут прислів'я: «У страху очі великі»?

- **Попрацюйте разом.** Доберіть свій заголовок до оповідання.

Поміркуй, коли так кажуть.

- Мала мураха тілом, та велика ділом.
- Тягне, як мурашка.
- На мурашнику довго не всидиш.

Перегляньте відеоролик «Як живуть мурахи». Що вас здивувало?

- Прочитай заголовок твору. Що, на твою думку, може називатися Мобіком?

Навчися швидко читати слова.

телефо́н

телефонува́ти

прему́дрощі

телефо́нчик

старожі́тності

родича́тися

Прочитай казку.

Ірина Мацко

МОБІК І ДІДУСЬ

На околиці міста в непримітній крамничці старожитностей припадав пилком на полиці старенький і поважний Телефон. Він належав до покоління перших телефонів, які винайшли люди. Дідусь Телефон сумував, допоки одного ранку до нього з подарунком не завітав господар крамниці.

— Тримай, старий, це тобі, — промовив він і поставив біля Телефона невелику коробочку. — Щоб ти не сумував і не почувався самотнім.

— А хто це? — запитав зацікавлено Телефон.

— Можеш вважати його своїм онуком. Не ображай його та навчи всіх наших магазинних премудроців: поясни, хто такий покупець і як з ним слід поводитися.

Дідусь ствердно кивнув у відповідь. А коли господар крамниці пішов, Телефон вирішив подивитись на так званого «онука». Щойно він торкнувся коробочки, як звідти вискочило щось маленьке та плескاته.

— Ой, ти хто, плесканчику?

— Я не плесканчик. Мене Мобіком зовуть. Телефончик я.

— Мобік? Оце ім'я! А чому ж ти на мене не схожий? У тебе навіть шнурочка немає, щоб увімкнути струм. Як же ти теле-

фонуватимеш? А де слухавка і коліщатко з цифрами, щоб номер набирати? Ні, це, мабуть, господар помилився.

— Та ні, дідусю, я — телефончик, але новий. А таких, як ти, зараз уже майже не випускають. Я все поясню. Шнурочка у мене немає, бо я призначений лише для однієї людини — мого господаря, який зі мною не розлучається. Я вільний, а не на прив'язі, як ти. Замість коліщатка з цифрами я маю ось кнопки, а водночас я ще і слухавка.

— Дивина! І ти не повинен стояти в кімнаті на тумбочці усе життя, як я? Ти можеш подорожувати разом з господарем? Оце так. Ну, тоді давай родичатися, онучку, радий тебе бачити, — сказав дідусь Телефон, пригортаючи до себе маленького Мобіка.

- Назви дійових осіб казки. Де жив дідусь Телефон? Який подарунок він отримав від господаря крамниці?
- **Попрацюйте разом.** Пофантазуйте, про що Мобік розповідав дідусеві Телефону.

Прочитайте вірш. Складіть пам'ятку для однолітків про правила безпечного користування гаджетами.

Петро Сорока

БІЛКА КУПИЛА МОБІЛКУ

Білка купила мобілку,
скаче із гілки на гілку
і розпускає до ночі
вигадки й брехні сорочі.
Щось там базіка лисиці,
щось теревенить зайчисі,
потім ропусі з болота...
ну, не закриєш їй рота!
Навіть добралась нахаба
вчора до дядечка краба.
Вже й за морською водою
нині немає спокою.

Модну мобілочку носять
вівці, папуги і лосі,
зебри, слони й бегемоти,
кролики, поні, єноти,
білі орли в сивих горах,
чорні кроти в темних норах.
Навіть маленька колібрі,
тірлі розводить і фірлі...
От би злякати ту білку
так, щоб впустила мобілку.
Щоб загубилась мобілка
хоч би до... понеділка.

Прочитайте вірш.

Анатолій Костецький

КАНІКУЛИ!

«Канікули! Канікули!» —
співає все навколо.
Канікули, канікули,
канікули у школі!
А що таке — канікули?
Це літні дні барвисті,
це час, коли нам ніколи
хоча б на мить присісти,
бо треба мчати босими
наввипередки з вітром,

з густих лісів приносити
горіхів повні відра.
Це час у річці хлюпатись,
підсмажувати спина
і зранку в лузі слухати
тонку струну бджолину...
Це час, коли за хлопцями
ми скучим, як ніколи,
і нам страшенно схочеться
скоріше знов до школи!

- З яким настроєм потрібно читати цей вірш? Як ти любиш проводити вільний час? Де ваша сім'я планує відпочивати влітку?

Перевірте свої знання за розділом «Незабаром літечко».

- Яку назву має прочитаний розділ? З яких тем він складається?
- Які лічилки ти запам'ятав (запам'ятала)?
- Коли доречно використати мирилку?
- До яких творів розділу вміщено малюнки?
- Упізнай твори за їх початком. Назви авторів.

Якось Петрусь із Мишком гуляли в садку й натрапили на мурашник.

Котик Васько — пустун і витівник.

Андрійко дуже зрадив, коли над вікном, що виходило на балкон, ластівки облюбували собі куточок під домівку.

Одному з дітей зав'язують хусткою очі...

- Якими образними висловами, прислів'ями збагатилося твоє мовлення?
- **Попрацюйте разом.** Створіть лепбук «Канікули кличуть нас».

Список використаних джерел

https://web.archive.org/web/20181116105415/http://ditky.info/publ/pro_shkolu/veresen_shkoljarik_natalija_trishh/15-1-0-137
<https://web.archive.org/web/20181116105610/https://mala.storinka.org/>
https://web.archive.org/web/20181116121249/http://imst-biblioteka.at.ua/index/opovidannya_pro_knigu/0-31
<https://web.archive.org/web/20181116121724/http://www.uroki.net/docukr/docukr4.htm>
<https://web.archive.org/web/20181116121758/http://gramotiy.co.ua>
<https://web.archive.org/web/20181116121907/http://kotygoroshko.com.ua/dir/11-1-0-440>
<https://web.archive.org/web/20181116122105/https://nbu4kids.wordpress.com>
https://web.archive.org/web/20181116122147/https://urb-a.livejournal.com/14241051.html?fbclid=IwAR0_WEim34QDjmgVPA4Ve2OwnMobppiY74WZryBFPxGWIL63oPwDHjCfXkM
<https://web.archive.org/web/20181116122323/http://abetka.ukrlife.org/sukhom124.html>
<https://web.archive.org/web/20181116105610/https://mala.storinka.org/>
<https://web.archive.org/web/20181116122426/http://megaznaika.com.ua/kazka/chy-daleko-do-oseni-vasyl-chuhlib/>
<https://web.archive.org/web/20181116122504/http://doshkolenok.kiev.ua/skazki-legendy/466-virshi-pro-osin.html>
<https://web.archive.org/web/20181116122617/http://8next.com/readlist/5146-t087.html>
Абетка дружи: оповідання, вірші, казки, прислів'я, приказки./ Упорядник О.Д.Чердниченко – Х.: Белкар-книга, 2013. – 48 с.: іл. – (Промінець)
<https://web.archive.org/web/20181116122709/http://www.znaika-club.com.ua/article1400962292/>
<https://web.archive.org/save/https://plus.google.com/116928595446119306750/posts/6iHpG96VQuC>
<https://web.archive.org/web/20181116105610/https://mala.storinka.org/>
<https://web.archive.org/web/20181116122946/http://perezvin.at.ua/>
<https://web.archive.org/web/20181116123107/http://abetka.ukrlife.org/kjiv.html>
https://web.archive.org/web/20181116123142/http://abetka.ukrlife.org/ua_about.html
https://web.archive.org/web/20181116123210/http://kazkar.info.ua/nayr_dn_sha_leon_d_golota/
Юлія Каспарова. 10 історій по складах. Неслухняні тарілки. ВГ «Каскад», 2012; ТОВ Видавництво «Ранок», 2012, 16 с.
<https://web.archive.org/web/20181116105610/https://mala.storinka.org/>
<https://web.archive.org/web/20181116123311/http://chl.kiev.ua/pub/Publication/Show/631>
Коршунова А. Разом веселіше: Оповідання/ мал.Олени Трусової. – Х.: ТОВ «Сінтекс, ЛТД», 2012. – 64 с., іл. – (Серія «Сонечко») http://web.archive.org/web/20190322132414/http://metodistdnz.at.ua/load/kazki/pukhkenkij_mlinec_nimecka_narodna_kazka/2-1-0-44
<http://web.archive.org/web/20190322132759/http://abetka.ukrlife.org/pivnyk3.html>
<http://web.archive.org/web/20190322132905/http://talesworld.org.ua/node/281>
<http://web.archive.org/web/20190322132955/http://www.ukrcenter.com/>
<http://web.archive.org/save/http://kazkovy.com.ua/ukr/kazky/570>
<http://web.archive.org/web/20190322133242/https://pustunchik.ua/ua/online-school/literature/pryslivja-pro-vesnu>
<http://web.archive.org/web/20190322133435/http://bibliokid.if.ua/chytay/virshi-ta-opovidannya-pro-vesnu/opovidannya-pro-vesnu/207-dobre-dilo.html>
<http://web.archive.org/web/20190322133611/http://doshkolenok.kiev.ua/paskha-velykden/730-velykodni-gaivky.html>
<http://web.archive.org/web/20190322133720/http://www.megaznaika.com.ua/z-istoriji-svitlofora/>
<http://web.archive.org/web/20190322133949/http://www.megaznaika.com.ua/pro-pershu-povitryanu-kulyu/>
<http://web.archive.org/web/20190322134043/http://abetka.ukrlife.org/lichilki.html>
<http://web.archive.org/web/20190322134432/http://chytanka.com.ua/>
<http://web.archive.org/web/20190322134647/http://www.silskivisti.kiev.ua/19380/Sonjashnik.php?n=31814>
<http://web.archive.org/web/20190322134733/http://deti.e-papa.com.ua/virshi-dlya-ditei/9409.html>

Відгадки до загадок

С. 6. Книга. С. 19. Гриб. С. 28. Квітка. С. 48. Кошеня. С. 51. Зима. С. 52. Горобець, синички. С. 78. Вітер. С. 82. Дуб. С. 92. Повітряна кулька. С. 100. Веселка. С. 104. Мурашки.

ЗМІСТ

ЗНАННЯ ЛЮДИНІ — ЩО КРИЛА ПТАШИНІ	4
Школа чекає нас	4
Вересень-школярник. <i>Наталія Трищ</i>	4
Золота хвилина. <i>Марія Чепурна</i>	5
Монолог книжки. <i>За Олександром Моторним</i>	6
Чому скаржилися книжечки. <i>За Кузьмою Грибом</i>	7
Увічливі словечка відкривають сердечка	9
Хто як говорить. <i>Леонід Полтава</i>	9
Виростаю людиною. <i>Валентина Романова</i>	10
Язик мій — ворог мій	11
Легенда про мову	12
ВЖЕ ОСІНЬ НА ПОРОЗІ	13
Як починається осінь. <i>За Василем Сухомлинським</i>	13
Осінь розважається. <i>Наталія Карпенко</i>	14
Чи далеко до осені? <i>За Василем Чухлібом</i>	15
Барвіста осінь. <i>Тетяна Корольова</i>	17
Сойчині жолуді. <i>За Володимиром Титаренком</i>	18
Два приятелі. <i>Віктор Дубовик</i>	19
УКРАЇНА — РІДНИЙ КРАЙ	21
Це моя Україна. <i>Анатолій Камінчук</i>	21
Прапор. <i>Наталка Поклад</i>	22
Український прапор. <i>Зірка Мензатюк</i>	23
Герб. <i>Наталка Поклад</i>	24
Три брати — засновники Києва	25
Київ. <i>Людмила Коваль</i>	25
Чи ж один на світі Київ?	26
Український віночок. <i>Людмила Савчук</i>	28
БЕЗ СІМ'Ї НЕМА ЩАСТЯ НА ЗЕМЛІ	30
Найрідніша. <i>Леонід Голота</i>	30
Щоб мама не губилася. <i>За Юлією Каспаровою</i>	31
Диво-татусь. <i>Леся Вознюк</i>	32
Наш рід. <i>Андрій М'ястківський</i>	33
Які домовились. <i>Микола Герасименко</i>	34
Сім — Я. <i>Анна Коршунова</i>	35
УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ — ДІТЯМ	38
Поетична скарбничка	38
Вербові сережки. <i>Ліна Костенко</i>	38
Чародійне слово. <i>Ліна Костенко</i>	39
Моя кишенька. <i>Анатолій Костецький</i>	40
Роса. <i>Ганна Чубач</i>	41
У комп'ютера — проблеми... <i>Григорій Фалькович</i>	42
Дитяча мова. <i>Григорій Фалькович</i>	42
Мені снились білії лелії... <i>Леся Українка</i>	43
Як дитиною, бувало... <i>Леся Українка</i>	43

Оповідання про дітей	44
Несправжня вулиця. <i>За Оксаною Кротюк</i>	44
Наш сад. <i>Лаверін Гроха</i>	46
Украдений апетит. <i>Володимир Сенцовський</i>	47
Знайди. <i>Вікторія Кохан</i>	48
ЗДРАСТУЙ, ЗИМОНЬКО-ЗИМА!	51
Як дзвенять сніжинки. <i>Василь Сухомлинський</i>	51
Прилітайте під вікно. <i>Грицько Бойко</i>	53
Синичка й горобець. <i>За Петром Панчем</i>	53
Сніжинки. <i>Катерина Перелісна</i>	55
Подарунок. <i>Марія Пономаренко</i>	55
Санчата. <i>Ярослав Стельмах</i>	56
Про хом'яка Тимка. <i>Юлія Смаль</i>	58
Ялинкова лічилка. <i>Марина Дружиніна</i>	59
Як дванадцять місяців Новий рік виряджали. <i>За Тарасом Кіньком</i>	60
Різдвяні колядки	62
КАЗКИ МАЛЕНЬКІ, А РОЗУМУ В НИХ БАГАТО	63
Українські народні казки	63
Сніг і заєць	63
Хитрий півень	64
Нерозумне кошеня	66
Ведмідь і черв'як	67
Казки народів Європи	69
Пухкенький млинець. <i>Німецька народна казка</i>	69
Як Лось із Лисичкою ногами мінялися. <i>Білоруська народна казка</i>	71
Лихе слово не забувається. <i>Болгарська народна казка</i>	72
Авторські казки	74
Казка про гудзик. <i>Марія Солтис-Смирнова</i>	74
Борсучок, який умів малювати. <i>Леонід Куліш-Зіньків</i>	76
Як буря поміняла вивіски. <i>Ганс Крістіан Андерсен</i>	78
ВЕСНА, ВЕСНА-ВЕСНЯНОЧКА	80
Сонце гріє, сонце сяє — вся природа воскресає	80
Жайворонки сонечку допомагає. <i>Василь Сухомлинський</i>	81
Добре діло. <i>За Євгеном Шморгуном</i>	82
Стежина до Шевченка	83
Дорогі Шевченківські місця. <i>Анатолій Григоров</i>	83
Сонце гріє, вітер віє... <i>Тарас Шевченко</i>	84
Зоре моя вечірняя... <i>Тарас Шевченко</i>	84
Сонце заходить... <i>Тарас Шевченко</i>	85
Вірші Тараса Шевченка. <i>Андрій М'ястківський</i>	85
Величне свято	86
Наша весна	86
Загублена писанка. <i>Ірина Мацко</i>	87
ЦІКАВИНКИ ЗВІДУСІЛЬ	90
З історії світлофора	90
Історія першого пілососа	91

Про першу повітряну кулю. <i>За Віктором Гончаренком</i>	92
НЕЗАБАРОМ ЛІТЕЧКО	94
Веселимося, граємось — літо зустрічаємо	94
Народні лічилки.....	94
Лісова лічилка. <i>Григорій Чубай</i>	94
Лічилка. <i>Марія Людкевич</i>	95
Лічилка-безконечка. <i>Леся Вознюк</i>	95
Горюдуб.....	96
Панас.....	96
Народні мирилки.....	97
Мирилки. <i>Варвара Гринько</i>	97
Козацька мирилка. <i>Яна Яковенко</i>	97
Краса природи рідної землі	98
Як з'явилися квіти та веселка.	98
Квіти. <i>Леся Вознюк</i>	99
Після дощу. <i>Володимир Сенцовський</i>	100
Подружилися. <i>За Віктором Васильчуком</i>	101
Он як буває. <i>Микола Магера</i>	102
Канікули, канікули, веселая пора!	104
Бджілка. <i>Катерина Перелісна</i>	104
Маленька мураха. <i>Василь Шкляр</i>	105
Мобік і дідусь. <i>Ірина Мацко</i>	106
Білка купила мобілку. <i>Петро Сорока</i>	107
Канікули! <i>Анатолій Костецький</i>	108
Список використаних джерел	109

Навчальне видання

Кравцова Надія Михайлівна, **Романова** Валентина Михайлівна, **Савчук** Алла Степанівна

Українська мова та читання

Підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти

У двох частинах

Частина 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за державні кошти. Продаж заборонено

Головний редактор *Ярослав Гринчишин*

Літературне редагування *Людмили Олійник, Оксани Давидової*

Художнє оформлення *Світлани Бедної, Юлії Литвин, Олени Демчак,*

Людмили Соколик, Віталія Дзюбака, Олени Сажко

Дизайн обкладинки *Олени Демчак, Юлії Литвин*

Випусковий редактор *Леся Вознюк*

Формат 70×100/16. 9,08 ум. др. арк., 7,71 обл.-вид. арк. Тираж 26 600. Замовлення № 0219064

Видавець Редакція газети «Підручники і посібники».

46000, м. Тернопіль, вул. Поліська, 6а. Тел.: (0352) 43-15-15; 43-10-21.

Збут: pip.ternopil@ukr.net Редакція: editoria@i.ua www.pp-books.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 4678 від 21.01.2014 р.

Книга-поштою: а/с 376, Тернопіль, 46011. Тел.: 096-948-09-27; 097-50-35-376 pip.bookpost@gmail.com

Віддруковано у Державному видавництві «Преса України»

03047, м. Київ, просп. Перемоги, 50

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №310 від 11.01.2001 р.

СТІНА СЛІВ

АСОЦІАТИВНИЙ КУЩ

КЛАСТЕР

ЧИТАННЯ

